

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 7.

Ljubljana 16. avgusta 1929.

Leto 3.

»Mornar«

(Risba kiparja N. Pirnat)

Brezžični prenos električne energije in smrtni žarki

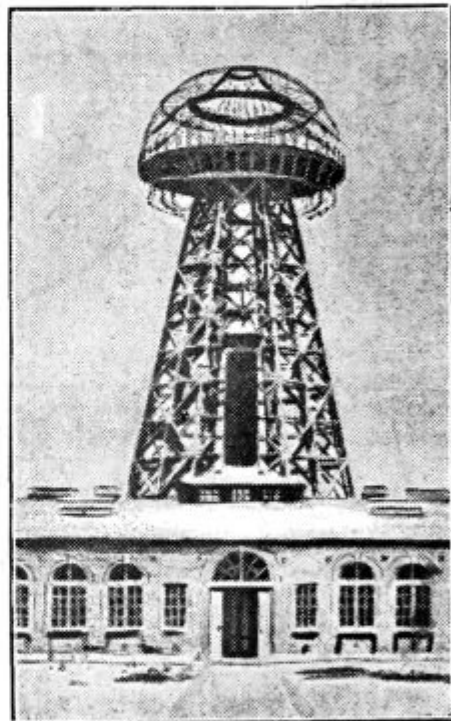
Že dolgo časa razmišljajo in poskušajo učenjaki in tehniki, kako bi se mogla električna energija razdeljevati med odjemalce, ne da bi bilo treba uporabljati žice in kable kakor sedaj. Radio-telegrafija in telefonija sta že nekak brezžični prenos energije v malem, samo da se pri tem večina energije izgubi med potjo v zrak. Iz oddajne postaje, ki n. pr. v obliki električnih valov izžarja 1 kw*) električne energije, je naročnik, ki biva 100 km od postaje, lahko prestreže kvečjemu 4 milijardinke. Ta energija je tako neznamna, da brez ojačenja vobče ni uporabna. Po tej poti se seve ne pride nikamor, dokler imamo že milijonkrat bolj ekonomične načine prenašanja elektrike po žicah. Navzlic temu bi se pa prostih vodov in kablov silno radi odkrivali in poskusi v tej smeri nikoli ne bodo jenjali. Ako bi brezžični prenos uspel, bi si lahko prihranili vse te drage naprave in elektrika, ki jo danes več ali manj uporablja vsak človek, bi se močno pocenila. Vse prizadevanje tehnike gre tedaj za tem, da se žice nadomestijo s prirodnimi vodniki: z zemljo ali zrakom.

Med znanstveniki, ki so v brezžičnem prenosu električne energije doslej dosegli vsaj delne uspehe, je treba omeniti v prvi vrsti našega rojaka dr. Nikolo Teslo, potem pa Hertza, Marconija, Steinmetza in ameriškega inženjerja dr. Thomasa. Poskusi teh mož že kažejo v meglenih obrisih, kako nekako bo v bodočnosti izgledalo brezžično prenašanje električne energije. Mnogo obetajo zlasti načrti Američana Thomasa, ki je — kakor vse kaže — našel za današnje prilike najbolj prapravno pot.

Pokojni nemški profesor H. Hertz, ki je prvi odkril električne valove, je skušal prenašati električno energijo na ta način, da je valove s pomočjo posebnih zrcal združil v ozke snope žarkov, ki jih je lahko nameril, kamor je hotel.

Marconi, ki je nadaljeval Hertzove poskuse, je njegove osnutke v prvi vrsti prikojil za praktično uporabo. Tudi on usmerja s posebnimi antenami električne valove v obliki ozkega snopa

žarkov proti odjemalcu. Na ta način se med potjo izgubi le malo energije in prenos postane bolj ekonomičen. Marconi in drugi pa se v prvi vrsti bavijo samo z brezžičnim prenosom Morseovih znakov ter s prenosom govornice in glasbe, tedaj z brezžično telegrafijo in telefonijo. Ne gre jim za prenašanje elektrike v takih množinah, da bi lahko služila n. pr. za razsvetljavo in pogon električnih strojev. S tem se je začel baviti prav za prav šele naš Tesla, ki je sploh ubral popolnoma nova

Stolp na Long Islandu

in samosvoja pota v brezžičnem prenašanju elektrike. Tesla je začel delati z elektriko zelo visoke napetosti. Izumil je poseben transformator, ki daje električne toke pod napetostjo nekaj milijonov voltov. Za prenašanje teh tokov do odjemalcev je uporabljal zemljo. S posebnimi pripravami je na ta način lahko kjerkoli iz tal odvezal poljubno množino elektrike, ne da bi mu bilo

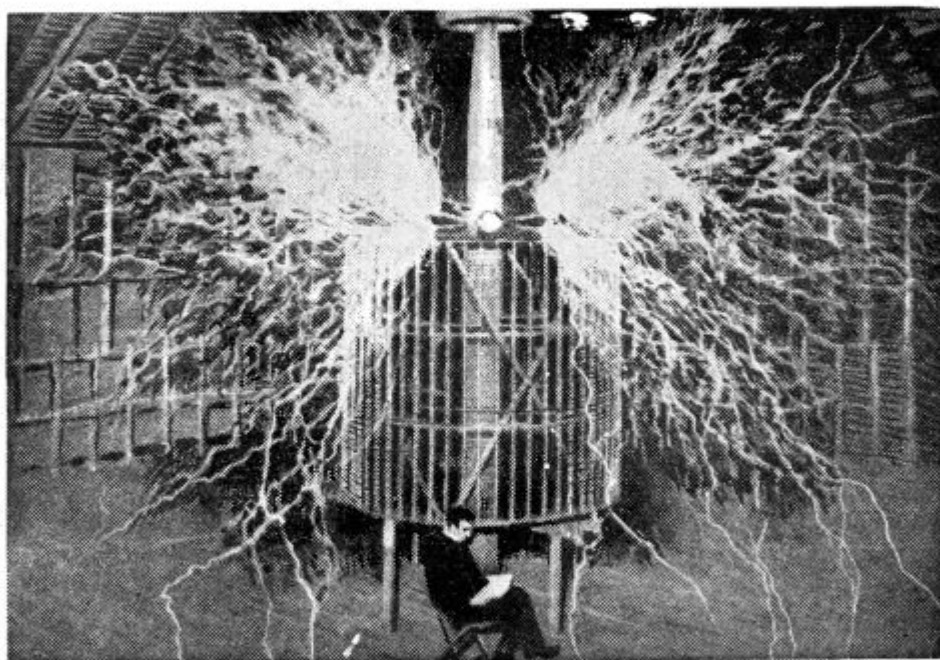
*) 1 kw je približno 1,3 konjske sile.

treba uporabljati žice. Električna centrala, s katero je delal poskuse, je proizvajala 1500 kw električne energije, ki je odtekala po zemlji na vse strani. Prenos, kakor ga je dosegel Tesla, je bil celo bolj ekonomičen od običajnega prenosa po žicah. Izračunali so, da se je v tleh izgubilo samo pol odstotka energije, vso ostalo pa je bilo moči na oddaljenem kraju izkoristiti.

Poskuse je delal Tesla na Long Islandu (Newyork). Tam je stal visok stolp, s čigar vrha so treskali električni toki v obliki velikanskih bliskov v zemljo. Žal, da so morali ob izbruhu svetovne vojne stolp podreti, zaradi če-

električni valovi nenehoma krožili okrog sveta, s čimer bi se izgube med potjo precej zmanjšale. Poleg glavne postaje bi bilo treba postaviti še nekaj vmesnih, ki bi sproti odvezemale elektriko kar iz ozračja s preprostimi sprejemnimi antenami.

Največ izgledov na uspeh pa imajo osnutki ameriškega inženjerja dr. Thomasa. Njemu je uspelo izdelati cev, ki proizvaja zelo nagle električne oscilacije, ki izžarjajo prav kratke valove. Njih dolžina znaša četr metra in še manj. Tako kratki električni valovi pa imajo svojstvo, da zrak ionizirajo, to se pravi, da ga napravijo provodnega

Nikola Tesla v svojem laboratoriju

sar je moral Tesla prenehati z nadaljnjim delom. Po vojni se je poskusov lotil iznova, samo po nekoliko spremenjenem načinu. Tesla upa, da mu bo nekoč uspelo energijo Niagarskih slapov brezžično speljati po vsem svetu.

Dr. Steinmetz si je zopet zamislil ogromno oddajno postajo, ki bi izžarjala milijone kilovatov električne energije. Električni valovi bi morali biti tako odmerjene dolžine, da bi šli lepo okoli in okoli zemlje ter prihajali nazaj k oddajni postaji, ki bi jih z novo silo pognala naokoli. Na ta način bi

za elektriko. Če se nameri ozek snop teh valov, teh žarkov n. pr. na letalo v zraku, tedaj zaležejo prav toliko, kakor če bi napeljal do njega žico ali kabel. Po tem žarku se lahko speljejo velikanske množine električne energije, ki je dostopna vsem odjemalcem v njegovem območju. Tak žarek je tedaj kakor debel kabel, ki ga obdajajoči zrak izolira napram okolici. Ako pride v območje žarka predmet, ki ne prenese tako velikih energij, tedaj nastane kratek stik, ki vse požge in uniči. Denimo, da bi tak žarek namerili na že

poprej omenjeno letalo in spustili po njem tok zelo visoke napetosti. Letalo bi se napolnilo z elektriko, ki bi po prekoračenju skrajne napetosti v obliki strele udarila na zemljo. Električni oblok med letalom in zemljo toliko časa ne bi jenjal, dokler bi letalo ne zgorelo in treščilo na zemljo.

Kaj takega bi se seve lahko pripetilo tudi po nesreči. Zaradi tega bi morali biti ti »zračni kabli« speljani v zelo velikih višinah iz kraja v kraj, ker bi

se drugače neprestano dogajale nesreče in škoda bi bila morda večja od koristi. Ti žarki kratkih valov, napolnjeni z elektriko visoke napetosti, namreč niso nič drugega nego že dolgo iskani »smrtni žarki«. Sovražnik, ki bo v bodoči vojni razpolagal s tem tiho in nevidno ubijajočim orožjem, bo nepremagljiv.

(Po članku dipl. inž. Sautiera v »Illustrierte Technik«.)

M. Č.—A.

Muslimanska žena

II.

Islam in ločitev zakona

Ker islam predpisuje zakon kot posledico ljubezni in je sklepanje zakonske zveze samo vzajemni sporazum brez vsakršnih verskih formalnosti, ne nasprotuje tudi ločitvi zakona, če govore za njo temeljiti in stvarni razlogi. Dasi je to na videz lahka zadeva, smemo vendar trditi, da je na zapadu več razporok nego na vzhodu. Zahtevajo se res upravičeni razlogi; pa tudi v primerih, ko govori vse za ločitev, mora mož še najmanj tri mesece po ločitvi vzdrževati ženo (izvzemši, če je dokazana ženina nezvestoba). Ločitev je težka in neprijetna zadeva, zakaj: Nič ni gršega in neprijetnejšega Bogu od razporoke (Mohamed). To je najboljši dokaz, da je brak ali zakon zakonita institucija, ki ne daje prednosti nobenemu zakoncu.

Kaj pa mnogoženstvo?

Ni moči govoriti o muslimanskem zakonu, da se ne bi človek v isti sapi spomnil še neke družabne posebnosti v islamu, a to je poligamija (mногоženstvo). Razen ene zakonite žene priznava namreč islam legitimost tudi zakonu z več ženami. Evropci, ki pišejo o tem, razkrivajo kajkrat nekako zavist do orientalcev, kakor da bi dobivali skomine. Многоženstvo pa nikakor ni islamska specialiteta, ker je mnogo starejše od islama. Ibrahim (Abraham), Davud (David) in Sulejman (Salamon) so imeli več žena (krščansko sv. pismo stare zaveze to odkrito priznava): dejal sem že, da je pred islamom bilo mnogo-

ženstvo v Arabiji neomejeno in je lahko možki imel če treba tudi sto ali več sto žena. Islam mnogoženstvo zgolj trpi (tolerira), ne zabranjuje ga, ker je umljivo, da ga v takem miljeju sploh ni bilo moči prepovedati. Vendar smatra monogamijo (enoženstvo) za najidealnejšo obliko zakonskega življenja. Многоženstvo se z islamskimi predpisi otežkoča; to kaže, da je islamski vzor absolutno enoženstvo. Predvsem je število žena omejeno na štiri, kot pogoj zanj pa velja: »Mož mora biti nepristranski in pravičen do svojih žena.« Koran pa pravi: »Toda vi niste in ne morete biti povsem pravični nasproti več ženam, tudi pri najboljši volji ne.« Besedo »pravičen« razlagajo veliki muslimanski bogoslovci tako, da se njen pomen ne tiče samo vnanjih odnosov, temveč tudi notranjih čustev; če torej mož-poligamist ne bi hotel grešiti, bi bil moral kmeti do vseh svojih žena enaka čustva, enako ljubezen, kar pa stvarno ni mogoče. Zato pravi koran nadalje: »Če obstoji najmanjša bojazen, da ne boste povsem pravični in nepristranski nasproti svojim ženam, tedaj se ženite samo z eno, zakaj to je najboljši izhod, da ostanete pravični in da ne grešite!«

Dovoljenje mnogoženstva ni islamska koncesija človeški pohoti, marveč izhaja iz higijenskih in socijalnih potreb. (Če je soproga bolna, če je jalova, po vojni in po kugah zaradi pomnožitve prebivalstva in podobno). Danes spada mnogoženstvo na vzhodu že med redkejšje pojave; nekateri državni zakoni, n. pr. turški, ga celo zabranjujejo, čeprav je islam državna vera. Arabske države (n.

pr. Egipt) ga še dopuščajo, zanimivo pa je, da ga najdemo tudi pri nemuslimanih, kakor n. pr. v Abesiniji.

Žene se zakrivajo!

Poleg mnogoženstva je docela orientalski običaj tudi zakrivanje žene. Ta običaj utegne imeti moralno in etično ozadje, vendar pa nima muslimanskega dogmatičnega značaja.

Koran kot najvišji verski kodeks islamskih vernikov nikjer ne predpisuje zakrivanja žene, marveč se je to vrnilo med običaje muslimanskega društva, kakor nam zatrjujejo izročila, stoprav po Mohamedu. Nekoč je Mohamed sedel pred hišo s svojo hčerjo Fatimo. Njima je prihajal v obiske »nezreti Alija«. Ko je prišel v bližino Mohamedove hiše, se je obrnil Mohamed k Fatimi, rekoč: »Fatima, zakrij se!« Te besede si islamski pismouki različno tolmačijo. Oni, ki bi hoteli, da ostanejo žene zakrite, jih razlagajo kot Mohamedovo zapoved, da bodi vsaka pravovernna žena pred tujim moškim zakrita; nasprotniki zakrivanja pa menijo, da Fatima ni bila pripravljena za sprejem tujega moškega in je bilo boljše, da se je zakrila. Verodostojnost tega tolmačenja je tem večja, ker sta se Fatima in Alija (četrti kalif po Mohamedu) kasneje poročila.

Sicer je zakrivanje obraza semitski običaj; razen pri Arabcih ga najdemo tudi pri židih. Danes, ko se sprejemajo evropski družabni običaji, se žena več ne zakriva. (Na Turškem, Kitajskem, Japonskem, v Rusiji in Poljski se muslimanska žena sploh ne zakriva; v Egiptu, Perziji in Bosni so starejše zakrite, mlajše pa skoraj že vse odkrite; v Arabiji — razen pri Beduinih, Indiji in Afganistanu so še vse zakrite.

Zanimivo je, da so se v Bosni razen muslimank zakrivala še l. 1878. tudi židovke; isti pojav najdemo — dasi redko — celo pri katoliških ženah v zapadni Bosni, da, tudi v nekaterih krajih Dalmacije.

Življenje v haremu

V ozki zvezi z rodbinskim življenjem je pri muslimanih — harem. Vsi oni, ki so pod vplivom avanturističnih romanov (celo takih kot so romani Pierre Lotija in D'Amiensa) polni predsodkov o haremu, se bodo pomikovalno nasmejal, če jim povem, da so tisti očarljivi

in razkošni prostori in tisto fantastično življenje, kjer vse plamti od ljubezenskega ognja in zamira pod najstrastnejšimi poljubi (kakor kažejo to tudi naši kinematografi) čisto navadna sleparija in izmišljotina. Naj povem kratko in jasno: harem ni nič drugega kot budoar evropske dame. Pri bogatih je to lokal, v katerem lahko žena nemoteno sprejema svoje goste, daje večerje in se zabava. Muslimanska žena ima v obitelji večji vpliv nego njena vrstnica v Evropi, zato ji mož prepušča celo četrt svoje hiše, tako zvani »harem«, kar pomeni »posvečeni prostori«, da tako izkaže ženi dolžno pozornost in spoštovanje. Pod »haremom« se potemtakem ne smejo razumeti prostori, v katerih leže žene v tako pomanjkljivih tančicah, kot opisujejo razni romanopisci. Na vzhodu možje sploh najrajši vidijo, če je žena vedno spodobno oblečena. Bogatejši Arabec nima skupne zakonske spalnice, marveč tako zvani alkoven, v katerem sta mož in žena vsak zase, tako da mož redkokdaj gleda svojo ženo v negližeju. Vendar tudi takšen harem danes ne obstoji več, razen pri afganskih in perzijskih emirih in kanih ter pri arabskih in berberskih šejkih in begih.

Mislim, da bo jasno, če povem, da je v islamu kult žene zelo velik in močan, a sam koran skoraj stalno imenuje ženo »sahibeh«, t. j. tovarišica. Ta visoki kult dobro ilustrira prekrasna, skoraj bajna indijska stavba, imenovana »Tadž-Mahal«. Zgradil jo je v 17. stoletju veliki indijski car šah Džihan tik na obali reke Džumne v Agri kot grobnico svoji ljubljeni ženi Mintaz Mahal. Sliko te krasne stavbe najdeš v vsakem boljšem leksikonu ali zgodovini arhitekture, moderni arhitekti pa pravijo o nji, da je najlepša palača na svetu.

Življenje v višavah

Vsako daljše bivanje v velikih višinah povzroča pri mnogih ljudeh neko neugodje, ki mu pravimo »gorska bolezen«. Opisal jo je že Saussure, ki se je 1787 prvi povzpел na najvišjo evropsko goro Montblanc. Gorska bolezen se pojavi zaradi pomanjkanja zraka, ki težko zadene ves organizem. Dihanje postane naporno, duševne in telesne sile opešajo, pojavi se glavobol, nespečnost in slabost. V še večjih višinah se človek lahko onesvesti, pa tudi smrt ni izključena, kakor se je pokazalo pri tragični balonski vožnji Tissandiersa 1875.

Zrak, brez katerega večina živih bitij ne more živeti, v višavah ni takšen kakor pri tleh. Zračni plašč, ki pokriva zemljo, je proč od nje čedalje bolj redek in pritisk v njem čedalje manjši. 5500 m visoko je zračni pritisk že za polovico nižji kakor pri tleh. V istem razmerju pade tudi pritisk kisika in pljuča morajo delati z večjo silo, da ga vsrkajo potrebno množino. Človeški organizem je zelo občutljiv za spremembo zračnega pritiska. Zdravi ljudje do nekako 3000 m visoko sicer ne občutijo še nikakih brige vrednih težav, ali v samem organizmu je moči s posebnimi aparati že 1500 metrov visoko dokazati posledice pomanjkanja kisika.

Nizki pritisk kisika vpliva na vse organe, ki se pa naglo in harmonično prilagajajo novemu položaju, kar včasih celo ugodno vpliva na nekatere bolezni. Iz tega sledi, da sta pomanjkanje kisika in gorska bolezen prav za prav čisto relativna pojma. V Aziji in v Južni Ameriki n. pr. živijo ljudje ponekod nad 4000 metrov visoko, pa so zdravi in z lahkoto delajo. Že genjalni prirodoslovec Humboldt je poročal o prebivalcih v Andih, kjer leži 4300 m visoko velika naselbina Cerro di Pasco. Najvišje človeške naselbine so pa v Aziji, v zapadnih predelih Tibeta. Tam ljudje trajno prebivajo 4864 m visoko, pastirji pa gredo z živino in psi celo do višine 5500 m. To so nekake skrajne meje za trajno prebivanje ljudi. Živali pa vzdrže še višje. Azijske divje ovce in kozorogi so raztegnili svoja bivališča do nekako 5800 m visoko v gore. Jastrebe so opazovali že 7000 m visoko. V teh višinah jim pomaga pri dihanju močan nasprotni veter, ki — mimogrede povedano — tudi človeku olajša bivanje v višavah.

V splošnem pa so živali zelo občutljive za pomanjkanje kisika. Mačke in nekatere vrste psov zdrže 3900 m visoko le nekaj dni, potem pa poginejo. Da je Tibetancem uspelo navaditi svojo živino na take višave, je pripisovati samo posebnostim tibetskega podnebja. Tamkaj rasto gozdovi do višine 4600 m, hrošči in metulji pa se spreletavajo še 5640 m visoko. Pri nas v Evropi leže te meje več ko polovico niže. Največja višina, ki so jo do sedaj dosegli hribolazci brez kisikovih aparatov, znaša 8225 m.

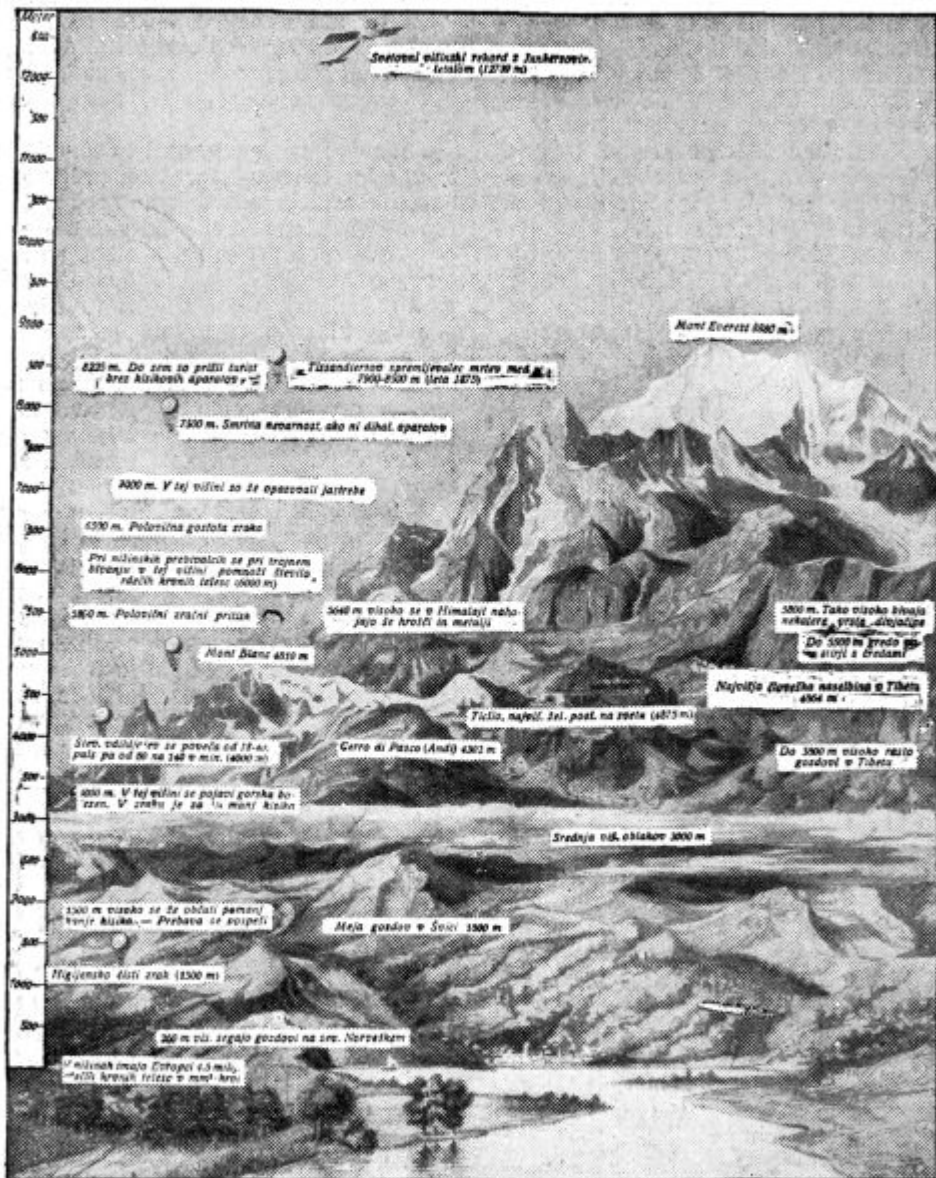
Vzpenjanje v take višine pa zahteva velikanskega duševnega in telesnega napora. Sommerwell pripoveduje, da je 8100 m visoko potreboval za vsak korak, ki ga je napravil, deset dihlajev. Pa je moral še vsakih 20 do 30 korakov počivati. Močno trpe v takih višinah zlasti duševne funkcije. Človeka se polasti nekakšna pijanost in pri mnogih turistih, ki so kdaj splezali na Pike's Peak v Ameriki, so opazovali psihične motnje, ki nalikujejo zastrupljenju z alkoholom. Ti turisti so po povratku uganjali vsakovrstne nerodnosti. Vselej je moral biti navzoč kak šerif, da jih je krotil.

To pijanost, ki objame človeka v višavah, je zelo lepo in nazorno opisal zrakoplovec Tissandier. »Nekako 7500 metrov visoko se pojavi nekaj kakor lahna omotica. Nič ne trpiš — samo plavaš — čedalje više in si vesel, da se dvigaš. Ta občutek sreče traja vse do konca, dokler nepričakovano in neizbežno ne padeš v nezavest.« Ko se je Tissandier v balonu zdramil od omotice, sta bila njegova spremljevalca že mrtva. Imela sta sicer aparate za vdihavanje kisika, toda takrat, ko bi jih bila morala odpreti, nista imela več potrebne sile in odločnosti.

Pri dolgotrajnem primanjlovanju kisika močno trpita volja in odločnost, pa tudi spomin opeša. Človeka se polasti popolna duševna brezbržnost. To je tudi vzrok, da še danes ne vemo, katera je najvišja gora na svetu. Longstaff, ki je vodil ekspedicijo v najvišje pogorje sveta: v Himalajo, da izmeri njene najvišje vršace, se je vrnil brez točnih podatkov. Ko je trudoma priplezal na eno najvišjih gora, ni bil zmožen nobenega duševnega napora. Meril je brez vsakega zanimanja in se mu niti ni zdelo

vredno, da bi zapisal in izračunal znamenke aparatov. Ko se je bil povrnil v dolino, se je pokazalo, da bi morala biti po njegovih meritvah neka gora celo višja od Mont Everesta. Učenjak je bil seve v zadregi. Nemara je res odkril

Andov, pričajo, da se človek lahko privadi na višavje tudi v najbolj neugodnih prilikah. Kako je to mogoče? Kako se organizem prilagodi pomanjkanju kisika? Kako premaga gorsko bolezen? V zadnjem času so se mnogi učenjaki

Višinske meje življenja in človeške aklimatizacije

novo najvišjo goro, ali kdo naj veruje njegovim površnim merjenjem?

Množica hribolazcev, ki se vzpenjajo v vrtoglave gorske višave, zlasti pa hribovska ljudstva Tibeta in ameriških

ukvarjali s temi vprašanji, ki so jih z nešteti poskusi že precej razjasnili.

Dihalni organi oskrbujejo človeka s kisikom, ki je neobhodno potreben za presnavljanje. Prsni koš in pljuča tvo-

rita tisti meň, ki potiska kisik v kri. Če kisika primanjkuje, tedaj mora meh močnejše pritisniti. Povsod je moči opazovati, da imajo hribovci močnejše razvita prsa kakor nižinski prebivalci. Toda še važnejša je pri dihanju kri. Kri je tista, ki s pomočjo rdečih krvnih telesc razdeljuje kisik po telesu. V pljučnih mehurčkih se kisik kemično spoji z rdečimi krvnimi telesci. V ta namen pa mora imeti kisik v pljučah primeren pritisk. V višavah, kjer je zračni pritisk manjši, rdeča krvna telesa ne morejo sprejeti vase zadostne množine kisika in vsi organi, ki ga potrebujejo, občutijo pomanjkanje. Organizem pa si ume naglo pomagati. Urno pošlje v kri večje množine krvnih telesc in razlika se kmalu zravna, čeprav posamezna telesa prenašajo manj kisika nego v nižavah. Ni pa vseeno, če primanjkuje kisika le kratek čas ali pa trajno. Pri kratkotrajnem bivanju v višinskem zraku mobilizira organizem sprva samo ona krvna telesa, ki so že v krvnem obtoku. Mnoge lasne žilice in krvne posodice, ki so drugače zaprte, se odpro in razširijo, da se jame kri močnejše pretakati po tkaničevju. Potem pa načne organizem še druge zaloge rdečih krvnih telesc. Njih največja zaloga v telesu je vranica. Ako organi dalje časa ne morejo utešiti gladu po kisiku, tedaj se vranica skrči in požene v žile rdeča krvna telesa, ki jih je dotlej skrbno kopicila v sebi. Vranica pa ne pomaga krvi samo takrat, kadar je v zraku premalo kisika, marveč vselej kadarkoli se organizem napreza preko normalne mere. Ako organizmu večkrat primanjkuje kisika, tedaj bogatejše odmeri svoje zaloge rdečih krvnih telesc, da so mu po potrebi vselej v zadostnih množinah na razpolago. V vseh takih primerih se vranica močno razširi.

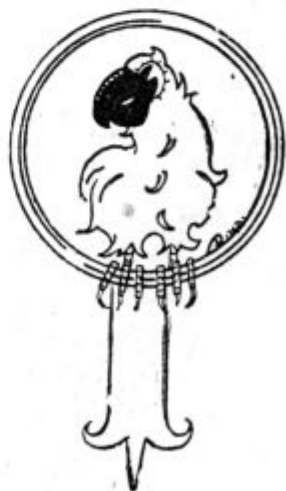
Pri trajnem primanjčovanju kisika pa tudi zaloge vranice ne morejo več kriti potrebe. Organizem, ki je izčrpal že vse zaloge, začne pospeševati tvorjenje novih krvnih telesc, ki nastajajo v kostnem mozgu. Mimo tega se izvrši tudi kemična sprememba krvi, ki postane sprejemljivejša za kisik. Zaradi zvečanja števila rdečih krvnih telesc postane kri gostejša in se težje pretaka po žilah. Srce, ki je že itak preobteženo zaradi hitrejšega dihanja, mora delovati še z večjo silo. Zaradi tega se kmalu okrepi in poveča, kar se opaža pri vseh ljudeh in živalih, ki trajno žive na višavju.

Ko se ves organizem v bistvenih delih preustroji in prilagodi trajnemu primanjčovanju kisika, tedaj se človek v višinah počuti prav tako zdravega, kakor v nižinah. Baje se polagoma stvorijo v krvi tudi neki protistrupi, ki sproti uničujejo razne razkrojnine, ki nastajajo v organizmu zaradi nezadostne dobave kisika, tako da postane človek za kvarne vplive višavja tudi po tej plati nedovzet.

Zanimivo pa je, da drži ta imuniteta le v zelo tesnih mejah. Tudi prebivalci najvišje ležečih naselbin namreč občutijo neprijetne posledice gorske bolezni, če se povzpno preko tistih višin, na katere so navajeni. Isto je opaziti tudi med hribozenci. Člani Barcroftove ekspedicije, ki je raziskovala južno-ameriško pogorje Andov, pripovedujejo, da so v nekem 5000 m visoko ležečem taborišču preplesali celo Silvestrovo noč. Ko pa so potem plezali še višje v gore, se je pri mnogih pokazala gorska bolezen.

Mnogo je še stvari v višinskem svetu, ki so nam neznane in drugih, ki jih poznamo, pa si jih ne znamo razlagati. Razmeroma skromne so razlike med višavskim in nižinskim svetom, pa vendar povzročajo v ustrojstvu živih bitij zelo velike izpremembe, ki se jim je treba prilagoditi, zakaj moderna doba je raztegnila življenje tudi v višave, v kateril bivanje človeku ne sme biti težje nego v ravninah.

(Po dr. E. Dachu v »Koralle«)

M. B.—ec

Kako ugotovimo podzemске vodne zveze na Krasu

Barvanje kraške vode in druge metode — Praktične koristi teh znanstvenih raziskavanj

Eden najbolj zapletenih problemov Krasa so njegove vodé. Reke so ob izviri tako močne, da gonijo mline, turbine. Nikakega pritoka nimajo v svojem toku; take, kakršne so prišle na dan, spet skrivnostno izginejo v požiralnikih in ponorih v tajni podzemski svet. Nihče ne ve, kje spet pridejo znova na dan. Le bajke in pravljice krožijo: o deklici in volih, ki so padli v ponor in nekje daleč je voda prinesla iz zemlje jarem, ruto in kito; o mački, psu, lisici, kuni, ki so padli v jame in prišli nekje nižje zopet na dan. Same domneve... Morebiti je najbolje uganil oni, ki je konstatiral, da je voda na Vrhniki izbruhnila dvoje »rac«. Kakšnih, o tem se še pričkajo.

Skratka: na ta »način« sploh ni mogoče ugotoviti podzemskih zvez. Prave rezultate nam daje šele moderna znanost, ki nam je postregla s pravimi in zanesljivimi barvili in smotrnimi opazovalnimi metodami.

V preteklem stoletju so se posluževali v ta namen žaganja, plutovine in podobnih predmetov. Vsi taki poizkusi pa so se izjalovili, ker žaganje po večini potone, plutovina in drugo pa ne more skozi sifone. Šele v zadnjem času je mogoče uspešnejše delo v tem pravcu. Moderna kemija nam je dala barvila, spektroskopske in druge metode. V te svrhe rabimo dantes: uranin, litijev, stroncijev in cezijev klorid, radioaktivne snovi in bakterije. Oglejmo si najprej vse snovi, ki pridejo v poštev, nato pa način opazovanja.

✱

Uranin je organsko barvilo, ki se topi zelo dobro v vodi. Močne raztopine kažejo rdečkasto barvo. Če pa tako raztopino vedno bolj razredčujemo, nam postane tekočina na videz proti luči brezbarvna; če jo opazujemo na temni podlagi, se krasno, intenzivno zeleno svetlika (fluorescenca). Ta fluorescenca je tako močna, da jo je mogoče s prostim očesom opaziti v raztopini, ki vsebuje en gram barvila, v 10.000 litrih vode (1:10.000.000). S posebnimi pripravami pa

lahko ugotovimo uranin v razredčenju 1:100 milijonov. S fluoroskopom se more opaziti celo v razredčenju 1:10 milijard. Barva se tako, da se pri ponoru, kjer izginja voda, zmeša v posodi $\frac{1}{2}$ —2 kg uranina v 50—100 litrih vode in raztopina zlije v vodo. Pri nižje ležečih studencih se kdaj pa kdaj zajame v stekleničico voda. Pri bližjih studencih se zajema vsako uro, pri oddaljenih pa vsake dve, štiri ure; pri zelo oddaljenih zadostuje 3—4 kratno zajemanje na dan. Zajeta voda se nalije v posebne cevi, tako zvane fluoroskopske cevi in opazuje, če ni morda voda obarvana. Pri bližjih studencih pa je barva tako intenzivna, da jo opazimo lahko s prostim očesom. Zajemanje opravljajo najeti opazovalci, ki jih je treba neprestano nadzirati. Kajti že majhna malomarnost opazovalca lahko pokvari ves poizkus in težki tisočaki dobesedno splavajo po vodi.

Poleg uranina uporabljajo z uspehom tudi fuksin in eosin. Prvega spoznamo po rdeči barvi, drugega pa po fluorescenci.

Pri vseh poizkusih je treba veliko natančnosti in potrpljenja. Pri ugotavljanju fluorescenca je treba primerjanja z vodo, ki se zajame iz istega vira pred barvanjem. Pri zelo razredčenih raztopinah vzamejo na pomoč še na poseben način izkonstruirane fluoroskope.

Taka barvanja z uraninom dela sedaj na Krasu naše Društvo za raziskavanje jam. Zato naj se nihče ne ustraši, če bo tekla zelena voda, kajti uranin je popolnoma neškodljiv.

✱

Druga metoda za ugotovitev podzemске zveze je »soljenje« z litijevim kloridom. Tega enostavno vržemo raztopljenega v vodi v ponor. Na »oni strani«, t. j. pri opazovališčih se ugotavlja litij s pomočjo spektroskopa. V prometu so zelo dobri žepni spektroskopi firme Reichert.

Tudi ta metoda je občutljiva. Z gotovostjo ugotovimo litij v razredčenju

1:1.000.000, da, celo 1:40 milijonov. Če pa opazujemo zajeto vodo na 1000 krat manjši volumen, torej 1 liter na 1 kubični centimeter, lahko ugotovimo 1 gram v 40.000 kubičnih metrih vode. Obenem je ta metoda zelo praktična.

Tudi pri tem načinu je treba že poprej ugotoviti, ali morda voda že ne vsebuje litija. Obenem se morajo delati paralelni poizkusi z vodo, zajeto pred pričetkom soljenja.

Namestu litija, oziroma njegovega klorida se lahko uporabljajo tudi cezijev in stroncijev klorid. Metoda opazovanja je ista kot pri litiju.

Tretji način je oni z radioaktivnimi substancami.*) Rudo potopimo v vrečici, ki je privezana na primerni vrvi, v vodo tam, kjer ta ponika, t. j. izginja v zemljo. Pri opazovališčih se, kot sem že omenil meri elektroprovodnost zraka in se tako sklepa na navzočnost emanacija. Poleg tega se uporabljajo v ta namen tudi spektroskopske metode. Metoda je po zatrdilu tržaškega kemika prof. Tiemeusa silno občutljiva in sigurna.

Ugodne poizkuse so dosegli tudi z bakterijami. Predvsem prihajajo v poštev bakterije: *Bacterium violaceum* in *Bacillus pyocyaneus*, ki povzročata na hranilni želatini rdečo barvo, dalje *Bacterium prodigiosum*, ki povzroča fosforescenco, in končno kvas.

Bakterije enostavno vržemo v vodo tik pred ponorom. Potrebne so precejšnje množine kultur — od 20—200 kg (po množini vode). Pri opazovališčih zajeto vodo bakteriološko preiščemo in napravimo kulture.

Z vrsto *Bacterium prodigiosum* so dosegli Italijani baje precej lepe rezultate. Poudariti je treba, da so našteje bakterije človeškemu zdravju neškodljive, kar je pogoj, kajti na Krasu so reke in izviri sploh edina pitna voda za prebivalstvo.

Pri določevanju zvez s pomočjo kvasa ugotovimo kvas tako, da dodamo vodi iz izvira raztopino grozdnega sladkorja. Če je navzoč kvas, oziroma kvasne glivice, se pojavi kipeenje, ki je značilno za kvas. Pri raziskavanju je potrebna

* Uporablja se navadno uranova ruda, tkzv. »Pechplende« v množini 1—2 kg. Ta ruda oddaja zelo radioaktiven plin — emanacijo, ki poveča elektroprovodnost zraka. Ta je, kakor znano, slab provodnik elektrike. S posebnimi aparati merijo elektroprovodnost pri opazovališčih.

največja previdnost, ker se nahajajo kvasne glivice tudi v normalni vodi, v zraku etc.

Splošno imajo taki poizkusi oz. ugotavljanja velik gospodarsko-kulturni pomen za higijeno pitne vode na Krasu. Na Krasu je namreč navada, da odlagajo smeti, odpadke in mrhovino v jame, prepade ali pa ponore. Zato ni čudno, da izbruhnjejo marsikje hude epidemije tifusa, griže in drugih nalezljivih bolezni, ker teče voda v svojem podzemskem toku preko omenjenih predmetov. Prav tu tiči najbrže vzrok epidemij tifusa v Loški dolini.

Ko so ugotovljene podzemskie zveze, postane ljudem takoj jasno, da niso prepadi in ponori prostor za odlaganje odpadkov.

Obenem so važna barvanja za preskrbo Krasa z dobro pitno vodo in za najvažnejše: za melioracijo kraških polj, ki silno trpe zaradi vsakoletnih, več tednov, da celo več mesecev trajajočih poplav. Ko je ugotovljeno, kam teče voda z določenega polja, je mogoče misliti na odvod previšne vode, na razširjenje podzemskih tokov in čiščenje požiralnikov. Pa tudi druga lepa perspektiva se odpira našim Kraševcem: izraba reguliranih in ukročenih sil za elektrifikacijo naših kraških domov.

Nova najdba orjaškega ihtijozavra

Prvi popolni eksemplar zelo redkega orjaškega zavrija *Leptopterygius acutirostris* Owen so nedavno izkopali v škrlolomih pri Holzmadenu na Virmberškem. Kraj ima že od prej svetovni sloves po mnogoštevilnih paleontoloških najdbah, velevažnih za razvojno zgodovino. Najdbo so dr. Hauff in njegovi pomočniki skrbno preparirali in jo predali prirodoslovnemu muzeju v Stuttgartu. Žival je tako dobro preparirana, da si lahko ustvarimo precej dobro sliko tega veleopasnega morskega roparja, ki si je tešil svoj blagoslovljeni tek ne samo z ribami, ampak tudi z manjšimi zastopniki zavrijske redbine navzlic bližnjemu sorodstvu. *Leptopterygijs* se med ihtijozavriji odlikuje posebno s svojimi dolgimi, koničastimi prednjimi plavalnimi lopaticami in prav tako zelo dolgimi in ozki-

mi zadnjimi lopaticami, ki se zde kakor aparat za uravnavanje ravnotežja in krmiljenje, med tem ko je repna plavut služila kot propeler. Vrh tega so rebra v vsej svoji dolžini enakomerno ukrivljena, tako da so se živali kljub svoji velikosti pri lovu in ljubimkanju zlahka preobračale. Leptopterigijce nahajamo v triasu, mnogo čez lias pa ne

Ze pred dvajsetimi leti so našli izvršno ohranjeno poldrug meter dolgo lobanjo in čeprav se je zdelo skoro neverjetno, da bodo še kaj izkopali, je dr. Hauff potrpežljivo čakal na rezultat nadaljnjega izkopavanja, ki kakor vidimo, ni izostal

Zavriječ meri v dolžino skoro 8 metrov, sprednja plavalna lopatica ima

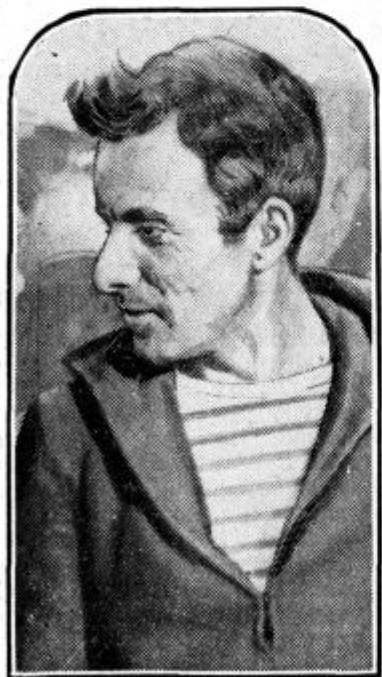

segajo. Zakaj so prej izumrli od svojih okornejših in manjših bratrancev steptopterigijcev, ne vemo. Da so umeli dosti prenesti, kaže ta izkopanec posebno nazorno. Na vsaki strani je imel zlomljenih tucat reber, ki so se čisto gladko zacelila. Ker je bilo na obeh straneh enako reber poškodovanih, si poškodb gotovo ni dobil v boju, ampak izvirajo od čisto navadne enakomerne zmečkanine.

domala 1 meter, zadnja 77 cm. Dozda smo razen posameznih kosov leptopterigijusa acutirostrisa poznali le dva slabo ohranjena 5 odnosno 7 metrov dolga eksemplarja, ki sta shranjena v monakovskem in tibinškem muzeju, a ne dajeta popolne slike. Ta vrzel je zdaj z novo najdbo izpolnjena.

Po dr. W. Hauffu

Šest let samotnega brodarenja po oceanih

25. aprila 1923 je usmeril lahien zapadni veterček majhno jadrnico iz pristanišča v Cannesu na visoko morje. Na krovu te jadrnice, prave orehove lupine, je stal samoten človek. Skupina odličnih dam je še nekaj časa mahala s svilenimi robci odhajajočemu v pozdrav. Ostali kopališki gostje so se pomilovalno smehljali. Bili so prepričani, da gre za norca, ki se pelje na orehovi lupini v smrt.

Šest let pozneje, 27. julija tega leta. Vse kar leze in gre po Le Havreu, se je trlo na obrežja velikega francoskega pomorskega mesta. Navdušenje množice je prestopilo vse meje. Kajti »norec« se je vračal v domovino, potem ko je preplul 60.000 km po vseh morjih sveta. Njegova orehova lupina, ponosna »Firecrest«, se je vračala s preluknjanimi jadrji, toda zmagovita v domačo luko.

Norec, kakor so ga imenovali prej, junak dneva, kakor ga imenujejo sedaj, se piše

Alain Gerbault

in je potomec stare bretonske ribiške

rodbine. Bilo mu je komaj šest let, ko je že plezal, varno kakor veverica, do vrha najvišjih jamborov. Med vojno je bil letalski častnik in je sestrelil na svojih preko vse mere predrznih poletih kopico sovražnih letal. Po vojni so ga čakale drugačne zmage. Prerokovali so mu, da postane na teriščih »belega sporta«, tenisa, prvak med prvaki. »Nebeška Suzana«, Suzana Lenglenova je odigrala nešteto partij z njim in se ga je bala. Še zdaj, po šestletni odsotnosti, komaj da se je vrnil, je bila

Gerbault na svoji jadrnici

njegova prva pot v Pariz, kjer so se baš bili mojstri vseh mojstrov na terišču belega sporta za dragoceno nagrado Dawisovega pokala, da jih pozdravi kot najstarejše in najljubše prijatelje. Reporterjeva kamera je ujela prizor in listi so ga priobčili, kako stiska iz prostora za gledalce roko znamenitemu francoskemu šampijonu Cochetu.

Toda Gerbaultu ni bilo dosti do naslova teniškega prvaka. Kratek čas, preden bi si ga lahko priboril, je odjadrjal s svojo jadrnico iz canneške luke.

Hotel je biti sam med nebom in zemljo, na valovih širnih oceanov. Vleklo ga je v daljave. To hrepenenje pozna vsak, ki je prebil en sam solnčni dan v samotni morskih bregov.

15. septembra 1923 je skočil pri Newyorku na kopno. Prva vožnja se je posrečila.

Atlantski ocean je prejadral v manj nego petih mesecih

Med potjo se je bil ustavil teden dni na Azorih, da obnovi svoje zaloge živil. V tem prvem delu vožnje, ki se da primerjati s pohodi Vikingov in prvih norveških brodarjev preko oceanov, je prebil vse preizkušnje. Divji, celotendenski viharji so se igračkali z njegovo orehovo lupino, raznesli so mu jadra, razbili krmilo in ga zlasti na poti med Bermudi in Hudsonovim zalivom telesno popolnoma izčrpali. Vendar se ni vdal. Med tem, ko so mu v Newyorku popravljali ladjico, se je podal v Evropo, da se pripravi na najopasnější del poti, čez Tihi ocean. Ta ocean je prejel svoje ime pač tedaj, ko evropski brodarji še niso poznali njegovih pravih lastnosti. Imenovati bi se moral zahrbtni ocean.

V Evropi se je Gerbault opremil z vsemi tehničnimi pripomočki, ki jih je spoznal kot potrebne na poskusni vožnji po Atlantiku, zlasti pa z boljšimi kompasji in meteorološkiimi aparati. 2. oktobra 1924 je zapustil na novoopremljen s »Firecrestom« newyorško pristanišče, da se poda

na eno najbolj predrznih pomorskih voženj,

kar jih pozna zgodovina. Usmeril se je proti Panamskemu prekopu, toda pri Bermudih ga je ustavila zima in strahoviti ekvinokcialni viharji, ki divjajo v tem času. Hočeš nočeš je moral prezimiti na tem otočju. Spomladi 1925 se je ponovno vkrcal. Skozi Karibsko morje in Panamski prekop je šlo brez večjih težav. Ko se je dotaknil na drugi strani ameriškega kontinenta vodovij Tihega oceana, se je obrnil proti ravniku (ekvatorju) in je prispel še v poletju istega leta do Galapagov. Tu se je ustavil nekoliko tednov, nato jo je ubral proti Markeškim otokom. Tam so ga zgrabili vsi vetrovi sveta in so ga tirali z bliskovito naglenco na sipine in čeri Družabnih otokov. Med največjim delom te pravljíčne vožnje je prebil pogumni samotnik dneve ob krmilu, noči je prespal do

zore. Takrat je prepuščal ladjico morskim tokom in vetrovom. Toda na progi proti Tahitiju ni bilo misliti na spanje. Dan in noč je prečul ob krmilu, da ga ni zaneslo in razneslo na nevarnih ognjeniških čerih. Končno je pristal na Tahitiju, največjem izmed Družabnih otokov, in se ustavil za mesec dni. V zimskih mesecih 1925 do 1926 se je napotil proti Samoanskemu otočju. Tu in na večini otokov Fidžijske in novohebridske skupine se je ustavljal in občeval mnogo z urojenci. Baš na tem delu poti si je nabral največ opazovanj in gradiva, ki je tudi znanstveno velike vrednosti. Ob koncu marca 1926 se je zasidral ob Maorskih otokih in v začetku poletja ga je vihar zagnal na Wallisaško otočje, kjer je moral ostati do konca leta, da popravi ladjo. Nato je zajadril mimo južne Nove Gvineje, ob severni strani Carpentarijskega zaliva in mimo severne Avstralije. Skozi Sundajsko morje mimo Floresa, Sumbave, Lomboka, Balijsa in Jave, najbolj ognjeniškem delu sveta, ga je pot zanesla v Indijski ocean.

Od Gvineje do Reuniona je rabil leto dni

Madagaskarja se ni dotaknil, a ustavil se je za nekoliko mesecev ob Rtu dobre nade, čisto na jugu afriške celine. Sedaj se je obrnila njegova pot proti severu, proti domovini, ob zapadni afriški obali. Tu so bile nevarnosti posejane na vsak korak, nešteto ladij se je že razbilo in potopilo ob otoku Sv. Helene in Ascensionu. Šele julija 1928 je došel do Zelenega rta, ki označuje najzapadnejši pomol Afrike. Ta del vožnje ga je tako izčrpal, da

je moral počivati ob ustju reke Senegala do maja letošnjega leta. 11. julija se je dotaknil ponovno Azorskih otokov, ki jih je bil ostavil šest let prej. Od tega trenutka je začel ves svet z rastočo napetostjo zasledovati njegov prihod. Skoraj vsak dan je poročal radio o njem. Te vesti so bile v zadnjem času nad vse alarmantne. Angleške ladje brzojavijo, da se je potopil. Drugega dne druge ladje to vest demantirajo. Nato spet poročilo, da so ga zamorci umorili. Francoske in angleške ladje ga iščejo vsepovsod. 20. julija sporočijo ladje, ki so prispele v Le Havre, da so zagledale »Firecrest« 12 milj od pristanišča. Že dva tedna ni nihče vedel, kje se nahaja. Navdušenje je nepopisno. Motorne jahte ji brze naproti. Proti solnčnemu zatonu 27. julija se priziblje ponosna lupina z lahniim vetričem v pristanišče. Ob preperelem jamboru stoji vzravnan čuden mož. Ljudje ga objemajo, mu pripenjajo odlikovanja na prsi, a se ne gane. Šele ko ga prijatelji vprašajo, ali je srečen, se pomilovalno nasmeje in de:

»Ko bo moja ladja popravljena, se podam znova na pot«

To je eden tistih nezlomljivih značajev, ki so se v starih časih igrali z nevarnostmi, jih premagovali in dajali življenju vsega človeštva nove smeri. Naš čas, čas kolektivizma jim je vzel nekaj na pomenu za splošnost, toda njihovo veličino je ohranil nedotaknjeno in se ji klanja morda z večjim razumevanjem in spoštovanjem nego katerikoli čas pred njim.

Stroji v poljedelstvu

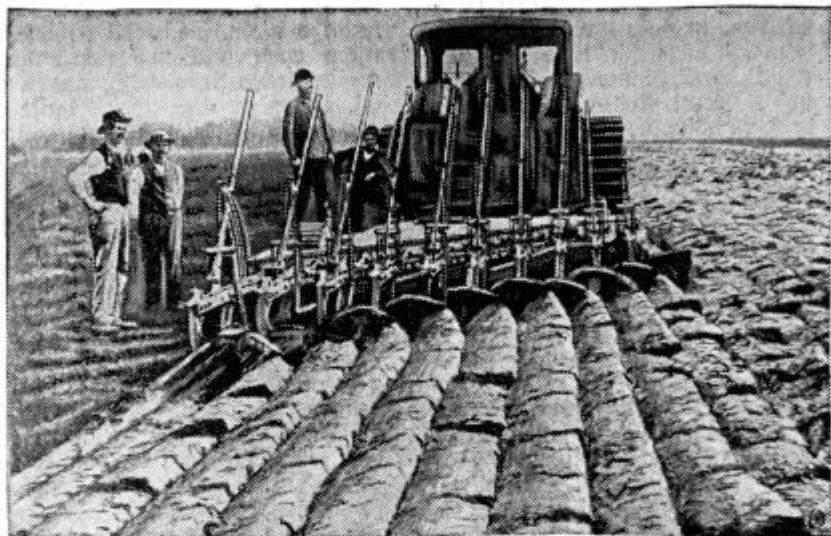
Nalik osvežujoči oazi se je še pred kratkim dvigalo poljedelstvo iznad motorske in strojne puščave našega veka. Kdo pač ne pozna slik, polnih ubranosti: kmeti pri oranju, resnega sejalca, pojoče kose — slik, polnih samoniklosti in moči, odetih v pokojni čar osebnega ustvarjanja, nekaj čisto drugega kot neosebno, mrtvo učinkujoče stroje? A teh slik prav kmalu ne bo več in ž njimi bo nestal slednji ostanek romantike, ki je še ostal naši mrzli, trezni dobi. Motor in stroj, ta

vsemožna mogočnika, sta zdaj zavojevala še poljedelstvo, z naglico, ki je docela v skladu v vročičnim tempom našega časa. Na mesto hrzajočega konja je stopil klopočočki goseničarski vlačilec in roka, ki je prej vodila plug in vihtila koso, ravna danes vodilo na stroju.

Mnogoštevilni so poskusi, kako opraviti poljsko delo, ki stavi na človeka in žival toliko zahtev, s stroji. Desetletja nam že služi lokomobila za oranje in mlatenje. Toda ker je bila

nje uporaba omejena samo na nekatere panoge in le na veleobrate, se ni mogla dodobra uveljaviti. Sele, odkar so uvedli *motorni*, pred vsem pa *goseničarski vlačilec*, tega nedolžnega brata v vojni preizkušenega tanka, je na-

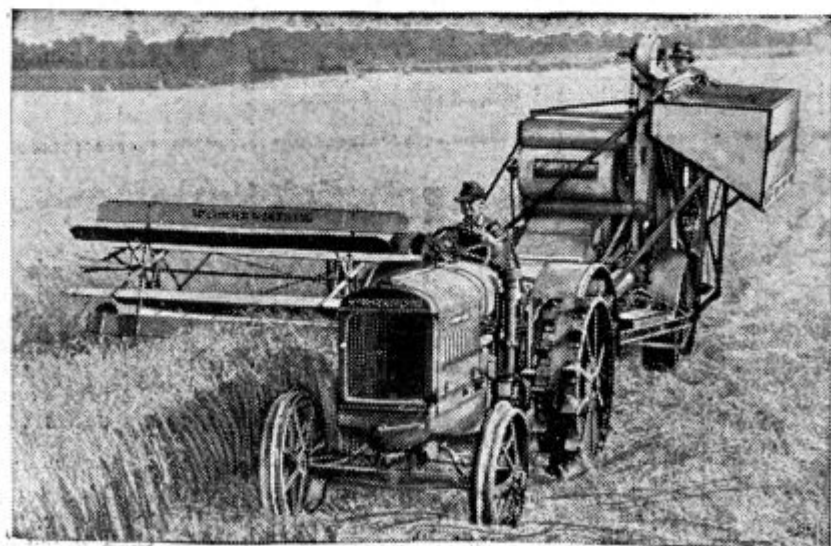
Močan vlačilec z dvema plužoma lahko v enem oranju preorje kakih 2 in pol metra široko brazdo 30 cm globoko, če pa služi kot *brana*, lahko povlači, ker tam ni treba tolikšne sile, 15-metrov širok pas. Za tako širino je

Nov ameriški stroj za prekopavanje zemlje

stal v poljedelstvu preokret. Vlačilec ne samo docela nadomesti konje, nego omogoči tudi, ker je mnogo močnejši od njih, intenzivnejšo obdelavo zemlje. Motorni vlačilec, ki so ga preje rabili kvečjemu za oranje, opravlja zdaj tudi druga poljska dela.

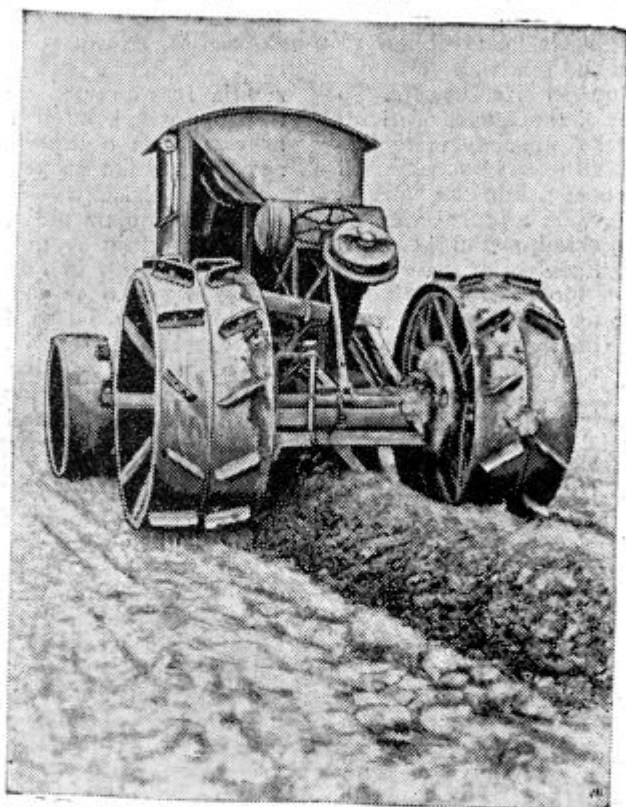
potrebna seveda posebna konstrukcija. Navadno služijo v ta namen brezšivne, z vozlati pločevino predalčasto zvarjene in s sklepi opremljene jeklene cevi, ki se zlahka prilagode terenskim neravnostim,

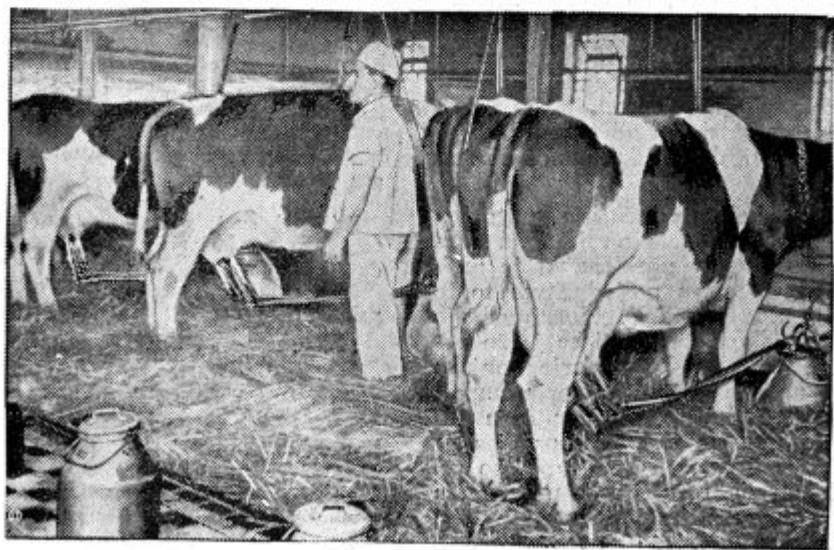
Stroj, ki žanje in mlati

Vlačilec je naposled poražen tudi kot kosilni stroj in se da eventualno združiti s pripravo za mlatenje; služi

pa lahko tudi za to, da vleče s poljski mi pridelki ali gnojili naložene vozove,

Podtalni sveder za pridobivanje dragocenega apnenčevega peska iz globine treh metrov

Molzi električno!

V najnovjšem času sta se poljedelskemu motornemu stroju odprli dve novi poprišči. Najprej naj omenimo tako zvani *razglabljač*, nekako priključljivo, plugu podobno orodje, ki ga priklopimo na vlačilec: rabimo ga za kopanje novih odnosno čiščenje obstoječih jarkov za izsuševanje. To delo je bilo doslej moči opravljati samo z rokami, zakaj posebne vrste plugi, ki so jih skušali uvesti, so se zaradi preslabe vlačilne sile, konjske vprege, le slabo obnesli. Šele motorni vlačilec z mnogimi konjskimi silami je odprl nove možnosti. Razglabljač reže zemljo z dvema v širino in globino izdatno premestljivima garniturama rezil premera 70 cm. Tri vmesna manjša črta razrežejo odločne grude, nakar odlušči široki in prav tako premestljivi lemež izkop, dva vijačno zavita, navzad znatno podaljšana kosa pločevine pa ga položita obakraj jarka na tla.

Drago ročno delo nadomešča nadalje tudi tako zvani *podtalni sveder*. Kmetje, ki bi radi zvišali plodovitost zemlje, premešajo gornjo plast prsti z manj izrabljeno spodnjo s tem, da močvirnato zemljo oblože s peskom, prsti, ki ji nedostaja apnenca, pa primešajo laporja. Z novim strojem je zdaj moči pridobivati dragoceni apnenčev pesek 2 do 3 metrov globoko in ga odlagati za strojem, ki vozi počasi po njivi, v progah, ki jih potem enakomerno porazdeli z roko. Tako dobiš, kakor pač ustanoviš stroj, 2 in pol do 4 cm debelo laporjevo plast, ki znatno zviša plodovitost zemlje za dobo 30 do 40 let. V severni Nemčiji so tako zmeljorizirali že več sto hektarjev polj in njiv. Če se ta stroj izkaže pri popeščenju močvirij in polaporjenju neplodnih peščenih step, bo poljedelstvo od tega imelo tolikšne koristi, da jih danes niti ne slutimo.

Čedalje bolj naraščajoče motoriziranje poljskega dela pa je vrhu tega pokrenilo še nov problem, ki je prav tako velevažen za poljedelstvo: to je problem *nočnega dela*. Nočno oranje z dovolj jakimi žarometi se je že obneslo. Med tem ko preorje konjska vprega na dan do pol hektarja, napravi motorni vlačilec v istem času trikrat do petkrat več. Če pa ti dela stroj dve ali celo tri »šihete«, ki so pri konjih zaradi utrujenosti popolnoma izključene, se učinek nasproti vpregi poveča na osemkratni do dvanajstkrat-

ni efekt. Z nočnim delom tedaj stroje mnogo bolj izrabiš, na drugi strani pa ti omožoji pravočasno izvršitev poljskih del jeseni in pomladi, ko čas najbolj pritiska. Kako važno je na primer za zemljo, da njivo kar najhitreje in brez odlašanja preorješ, dokler se zemlja še ni popolnoma posušila! Letošnjo pomlad, ko je dolga zima tako zelo zavlekla obdelavo zemlje, je bila najlepša prilika za precenitev pomena nočnega dela.

A ne samo na polju, tudi na dvorišču in skednju je motor že zavladal. Motorji mlatijo in režejo rezanico ter nalagajo slamo in seno v velikanske kupe ali pa v skedenj. Motorji molzejo krave, motorji (sesači za prah) čohajo konje, in tako se slika izpopolnjuje v impozantno celoto, mogočno simfonijo strojnega dela, nad katerim vlada človek s suvereno premožjo zgolj kot upravljač vzvodov in pretikal. Hkratu pa tudi spoznavamo, zlasti če upoštevamo nočno delo in delo v »šiheti«, kako poljedelstvo izgublja tisočletja staro obeležje in se čedalje bolj pretvarja v industrijo, prav tako kakor se je tudi rokodelstvo že zdavnaj industrializiralo. Navzlic temu smemo le želiti, da mehanizacija poljedelstva še naprej tako napreduje kakor doslej. Saj brez nje skoro ni misliti o povišanju rentabilnosti poljedelstva, te naj vse važne panoge našega narodnega gospodarstva.

Anekdote o Voltairu

Nekoč je prišel Voltaire v Potsdam. Po večerji je jel hvaliti dobre kralje in obsojati vladarje-tirane. Vneto in prepričevalno je govoril o nesrečah naroda, ki ima tirana za vladarja. Pruski kralj, ga je ves čas molče poslušal. Od sočutja so se mu vliše solze po licih. Tedajci ga je pogledal Voltaire in vzkliknil: »Glejte! Glejte! Tigar joče!»

Prijatelj svetuje Voltairu, naj ne dela toliko in naj ne pije toliko črne kave, češ, da se bo s tem ubil.

»Kaj neki?« mu je odvrnil Voltaire. »Saj pridemo že napol ubiti na svet!«

Nekoč je prišel Voltaire v Soissons, kjer ga je sprejela deputacija Soissonske akademije. Eden izmed gospodov ga je pozdravil in tekom govora imenoval Soissonske akademijo, najstarejšo hčerko francoske akademije. »Da gospodje,« je odgovoril Voltaire. »to je najstarejša, najboljša in najbolj pametna hčerka, zakaj nikoli niso o nji ničesar govorili.«

Knut Hamsun

Čez morje

Popotno pismo

Puhali smo proti Severnemu morju.

V Kristijanssundu smo bili na krovu in napisali par pisem, si nakupili užitne hrane, kolikor se je je dalo dobiti in kolikor so nam dovoljevala sredstva, popili malo piva. To je bilo zadnje, kar smo povžili na evropski kopni zemlji. Zdaj smo zapuhali v Severno morje.

Bilo je zjutraj, vseokoli so se prebujali ljudje, bilo je ob sedmih, čez eno uro pride zajtrk. Mnogi od nas so se že obuli.

Zatisnil sem spet oči. Ladja je drdrala. Sunkovito premikanje mi je napravilo glavo še nekoliko težko. Znova sem zaspal.

Prebudil me je gromovit krohot mojih tovarišev, ki so sedeli že zdolaj na zabojih, ter se pripravljali, da začno zajtrkovati, in jaz sem se dvignil ravno dovolj zgodaj, da sem še videl, kako so noge gospoda Nykeja izginile po stopnicah na krov.

Kaj pa se je zgodilo?

Gospod Nyke je našel v svoji posodi za kavo slanikovo glavo in zato je bil zdaj na poti h kapitanu, da bi se pritožil.

Sosed na moji levici je zehaje vprašal, koliko je ura, vsi potniki so se prebudili in poskakali s svojih ležišč na obeh straneh hodnika v medkrovju; iz oddelka za poročence je udarjal neprijeten šum žensk, ki so imele morskobozen, v glavi sem začutil sumljiv občutek. Naglo sem si obul škornje in se odpravil na krov.

Tu in tam, v zavetju pred vetrom, so posedali blede ljudje, ki jim je očitno bilo slabo; nekateri so se že brezupno sklanjali čez obod ladje. In veter nam je vel ravno naproti. Morje je bilo čedalje nemirneje.

Gospod Nyke se je vrnil sila razburjen in stresal svojo jezo zaradi slanikove glave. Je to nemara združljivo z modernimi zdravstvenimi predpisi higijene?

Bolan sopotnik, ki je očitno imel dovolj posla, da se je obdržal na nogah, se je vzlje vsemu moral smejeti seminaristovemu divljanju. Potrudil se je celo in jel razmišljati o stvari.

»Ta slanikova glava je hudomušnost kakega vaših tovarišev,« je rekel. »Iz

kuharjevega čebra ni prišla, saj bi sploh ne mogla skozi cev!«

Nyke je globoko zamišljen povsile glavo.

»Kar pravite, ima nekaj zase, in že sam sem mislil na to. Odprtina v lijaku pri kuharjevem čeburu je res preozka za to. Zato tudi nisem odšel h kapitanu, saj bi bilo preneumno.« In gospod Nyke je mislil, kar je rekel. »To bi bila res preostudna šala. Končno je izrazil svojo bojazen pred »nekim slučajem«, ki se pri njem običajno pojavi, če je »tako svinjarijo«.

In morje je postajalo čedalje bolj razburkano, morska bolezen se je čedalje bolj širila. Potnik za potnikom se je klavarno zrušil in spodaj v kajutah prvega in drugega razreda so imele posli dovolj opravka s čiščenjem. S kakšno neusmiljenostjo zgrabi ta bolezen najbolj čvrstega možaka! Jaz sem bil jako veliko na morju, in vendar sem bil zdaj onemogel, do smrti bolan osem in štirideset ur. Do škotske obale sem se še nekaj držal, nato sem obležal. Nekoč, ko so moje nadloge prikipele do vrha in sem onemogel ležal z nekaterimi svojih sotrpinov v kotu na krovu, je prišel mimo moj tovariš z ležišča na levi, ta neokretni debeluh, ki se je spotikal nad lastnimi škornji, ter mi je brez najmanjše potrebe stopil na nogo, — jaz pa se nisem mogel vzdigniti, da bi ga kaznoval po zaslugi. Ušel mi je. Sicer pa je bil ta debeljak uslužen možak. Kradel je rumene korenice zame iz omarice tedaj, ko sem imel morskobozen in se je postavil na stran gospoda Nykeja, ko se je ta nekega dne z metoističnim pridigarjem spustil v prepir zaradi čudežev, na novofundlandski sipini pa, ko sem izgubil vse svoje važne zapiske, je izjavil, da občuti to kot svojo osebno nesrečo, to mu lahko verjamem.

Moj mladi sopotnik, gospod Nyke in oba rokodelca so sedeli spodaj in se razveseljevali s steklenico ruma. Mladi trgovec se je pravkar zanimal za črno Viktorijo, neko čisto mlado Meksikanko, ki je prijateljca svojega srca, ladjarja iz Sandefjorda, pospremila na njegovi ladji na Norveško in se je zdaj vračala v svojo daljno domovino. Hodila je

po krovu nalik redki, tuji živali, nežna, jako dovzetna za pozornosti; prepevala je španske pesmi in kadila cigarete kakor možak. Trgovec ji je od časa do časa pogledoval v obraz in jo z ljubečim poudarjanjem nazival svojo malo pošast, svojo malo, črno zverinico, z besedami, ki jih ona seveda ni umela. Nekoč je pričela prepir z eno izmed veselih damic. Tu je mala, ognjevitá stvarca zdajci poskočila in obsula svojo protivnico s celo ploho angleških psov in priimkov, ki so žgali kakor solnce v njeni domači zemlji, surove, krvave barve in kretnje, besede, ki so bile tako gole, da jih ni mogoče ponoviti.

Petje, nekaj vmesnega med petjem in govorom, se je oglasilo za menoj. Bil je gospod Nyke, ki je bebljal. Gospod Nyke je bil pijan, rum mu je stopil v glavo. S solničnim, blaženim smehljajem je izjavil, da ni nič tako lepega, kot sprehajati se v mesečini, sprehajati se! Sedel je na prvi prostor in blebetal dalje.

Zdaj je vse utihnilo, samo stroj je suval, in ladja se je stresala od valov. Utrujenci in bolniki so ležali vsevprek po ležiščih ali svojih kovčegih. Moj prijatelj, mladi fant, se je zgrudil na vrečo, prazna steklenica za rum in časa sta ležali poleg njega; oba rokodelca sta sedela tam, z glavo povešeno na prsih, in spala.

Stresel sem svojega prijatelja. Odprl je oči in divje vprašal, kdo sem. In kaj bi rad z njegovo slanim, njegovim kosilom, s slanim in prepečencem? Kesneje si je malo opomogel od pijanosti in dejal, da ni bilo lepo od mene, prav nič lepo! Saj sva si bila prijatelja marsikak ljubi božji dan, je rekel, zdaj pa sem mu moral narediti to sramoto. — Obsešla ga je misel, da mi je obljubil, da se bo napil, preden bo pustil domovino za veliko, veliko sto milj za seboj. Vsekakor ga jaz nisem zadrževal pri tem.

Trgovec se je vrnil. Takoj je vprašal po Nykeju. Kje je Nyke? Mora govoriti z njim. Povedal je še, da je bil pri svoji sladki črnki. »Le pogledite! Sem v prst me je ugriznila ta nesramna babnica!« — In pokazal mi je krvaveč prst.

Čez nekaj ur pa sta se gospod Nyke in moj mladi prijatelj spet našla. Stala sta tam in vpraševala drug drugega po počutku. Svojo pijanost sta malo pre-spala, gledala sta drug drugega nekoliko osramočeno in se v zadregi smehljala, njune oči so bile rdeče in svoj glas

sta skušala narediti tako čist, kolikor črna je bilo mogoče.

Pustili smo za seboj Škotsko. Prestal sem svojo morskó bolezen. Osem in štirideset ur sem prestradal, bil osem in štirideset ur nečloveško bolan, v zadnjem trenutku pa me je rešil drugi kuhar s par žlicami ječmenove kaše, kuhane v vodi! Sploh je bilo moštvo na ladji prav dobro z nami, pogosto nam je izkazalo kako posebno prijaznost, če smo morali veliko prestajati. Ko smo se hrani na ladji malo privadili, nam je tudi teknila, kakor smo si le mogli želeti. Tudi kruh je bil dobro pečen in dobivali smo ga v obilni meri. Vsak dan smo dobivali pšeničen kruh.

Plavali smo po Atlantskem oceanu.

Temán, malone religiozen izraz je ležal na lících:

Zdaj torej! — V božjem imenu!

Kar se tiče mojega prijatelja, mladega fanta, je ta izjavil, da se mu kar zamegli pred očmi, če prične premišljevatí neskončno misel Tihega oceana. Kristen Nyke pa je odvrnil, da pri tem ni prav nič premišljati, — to je misel za ženske in otroke. Če pojde dobro, bo prav, če pojde narobe, bo treba umreti.

»In kakšni so vaši nazori o smrti, Kristen?« je vprašal trgovec.

»Moji nazori o smrti? To so pač isti kakor nazori drugih izobraženih ljudi. Konec vsega, zaključek, pika za vse velike misli. Če bi bili vi človek, ki se zanima za kaj takega, bi vam prebral poglavja tam iz nekega dela v svojem kovčegu.«

Posetil sem družinski oddelek, bivališče oženjenih ljudi in mladih deklic. Medkrovje se je tu delilo v večje izbe, ki so dobivale skozi odprte line v zgornjem krovu luči in zraka, in kjer so bolj prirejena ležišča, jedilne mize in klopi ob njih delale bivanje rodbinam čisto udobno. Na ladji so bile tri take čumna-te in v vseh je bil zrak dober, če upoštevamo celo kopico otrok in nemaloštevilne ženske, ki so imele morskó bolezen. Dve ženski sta se sprli med seboj, a vzdržni po svoji naravi, kakršni sta bili, in vzgojeni v krščanskih družinah, sta si izpuli druga drugi samo par šopov las, da, ena izmed obeh, vdova, ki je v Kristianssantu vstopila na ladjo, se je v svoji pohlevnosti borila najrajša z nohtovi.

Ta mala zabava je vzbudila splošno pozornost, in opazil sem, kako je neki

potnik iz prve kajute, krojač iz Kopenhagna, stal tam s svojim zlatim ščipalnikom in ogledoval prepir skozi lino v zgornjem krovu. Cepetal je sem in tja in neprestano menjal prostor, da bi bolje videl. Skupina otrok pa je bila docela brezbrizna za ta boj obeh žensk; resni in zamišljeni so sedeli tam in požirali star časopis, ki je ležal med njimi, in so od časa do časa izustili kak neartikuliran zvok, pri čemer so delali najresnobnejše obraze.

Ko sem se vrnil k tovarišem, se je gospod Nyke ravno pripravljal, da se malo »uredi«, kot je rekel. Hotel je stanovati na voznji kot človek, in če že noče nihče drugi nič pospraviti, mora pač on. V to svrhu je nagrmadil vse zaboje in kovčge na velik hrib, prtljago na prtljago, tako da je nastal v sredi prost hodnik, — »za izprehajanje«, je izjavil go-

spod Nyke. Zgoraj na krovu brfje tako ostru sapa, megla lega tako neprijetno na obraz, premogov dim iz dimnika onesnaži razen tega človeku lice — ni mar prišel na dobro misel, — cel buljvar pod streho?

Debeljak je bil prvi, ki je pogrešil svoj kovčeg na svojem navadnem mestu in z grobo roko je porušil stavbo gospoda Nykeja. Stala je le malo časa in se sesula v razvaline.

Vreme je bilo mrzlo in mokro, megla se je zgoščala, z ladje se ni dalo videti ničesar. Kamorkoli si se obrnil, je sama siva megla visela težko nad morjem kakor zakajeno nebo, ki se je prelivalo z zemljo. In vsake pol minute je potegnil stražeči mornar za piščalko, ta železni instrument, čigar železni glas je brutalno odmeval preko morja.

(Konec prihodnjic)

Dr. VI. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

(Nadaljevanje)

Poleg sodne dvorane je bila v posebnih in ločenih prostorih *mučilnica* (tortura, die Folterkammer) z mučilnim orodjem. Zato čitamo v sodnih spisih često, da je odvedel krvnik obtoženca »ad locum torturae« ali da je obtoženec priznal dejanje »in loco torturae« itd. Da se ni slišalo zunaj ječanje mučenih, so imele mučilnice debele stene in vrata. — Ječe so bile temne, mrzle in vlažne podzemeljske luknje, stari stolpi, skozi katerih debele stene ni nikdar prodril solnčni žarek, globoke kleti nekdanjih samostanov z zaduhlim in smrdljivim zrakom. Ječe so bile navadno polne podgan, miši, stenic in druge golazni. Jetniki so bili navadno vkovani v težke verige ob moker zid, tako da se niso mogli niti pregibati. Za ležišče niso imeli često niti kopicе slame niti odeje itd. Da je bila oskrba jetnikov skrajno pomanjkljiva, je umevno. Ohranila so se nam razna poročila, ki nam slikajo te razmere v najstrašnejši luči. Tako poroča n. pr. grof Purgstall, ki je leta 1675. vizitiral po vladnem naročilu ječe v Feldbachu, da bi šel tisočkrat rajši k barbarom in da je v ječah tak nepopisen smrad, da ne bi bil čudež, če bi zbolel (gl. Byloff, str. 208 in 209 op. 6). Da so vladale

take razmere tudi pri spodnještajerskih sodiščih, izhaja iz poročila ormoškega krvnega sodnika Willa v procesu zoper Dorotejo Beda iz l. 1677.

Morišča (»Hochgerichte«) so se nahajala na mestih, ki so bila že zdavna po običajih za to določena, posebno za pokopališči, na križiščih cest, na grških itd. Označena so bila z daleč vidnimi, navadno zidanimi vislicami in s tako zvanim »sodnim križem«. Zato čitamo v sodbah pogosto, naj pelje rabelj obsojenca k običajnemu sodnemu križu, kjer naj izvrši sodbo.

B. Posamezna deželna sodišča

Sodni gospodi

Kakor je bila komplicirana justična uprava sploh, prav tako so bile zamotane razmere tudi pri posameznih deželskih sodiščih. V mestih in trgih so obstojala poleg mestnih in županiških sodišč navadno tudi graščinska sodišča. Ker pa so imela vsa ta sodišča krvno sodstvo, so bila vprašanja kompetence zelo težavna. Nekatera sodišča so v teku časa zgubila krvno sodstvo, pri drugih sodiščih so se te pravice razširile ali omejile, kar je povzročalo često hude spore. Tudi so se izpreminjale pogosto meje posamez-

nih krvnih sodišč. »Objahovanje pomirja« (Burgfriedbereitung) t. j. slovesne ugotovitve mej ozemlja niso bile samo navadne svečanosti, temveč tudi nujna potreba. Graščinska sodišča na deželi pa so pogosto menjala svoje gospode (potom podedovanja, prodaje, zakupa, zastave itd.), tako, da večkrat ni bilo jasno, kdo da je sodni gospod, posebno v primerih, če je imel grad več lastnikov. Zato se moramo pri opisu posameznih deželskih sodišč, kjer so se vršili v dobi od l. 1546. do l. 1711. čarovniški procesi, omejiti samo na nekatere splošne opombe, ki so za razumevanje teh procesov potrebne.* Ker pa so imeli sodni gospodje, kakor smo že omenili, velik vpliv na kazensko postopanje, omenimo tudi tiste graščake, ki so imeli ob času čarovniških procesov pravico krvnega sodstva. Zanimivo je dejstvo, da so bili prav ti graščaki kruti nasilneži in zelo lakomni, iz česar izhaja, da so ti graščaki brezdvomno namenoma podpirali dobičkanosne čarovniške procese. Ti procesi so bili mogoče tudi v posameznih primerih dobrodošla sredstva, znebiti se neljubih oseb. To je tudi eden glavnih vzrokov, da so se čarovniški procesi — posebno v Slovenskih goricah — tako strašno razširili.

1. Priviligirana deželska sodišča

L. 1688. je poročal notranjeavstrijski vladni svetnik Nikolaj pl. Beckmann notranjeavstrijski vladni, da so prosila za lastnega krvnega sodnika naslednja spodnještajerska deželska sodišča: Hrastovec, Vurberg, Ormož in Ljutomer. (Planner 44). Iz tega poročila izhaja torej, da so bila v tem času, t. j. v »klasični dobi« naših čarovniških procesov imenovana sodišča privilegirana. Poleg teh so obstojala še stara privilegirana deželska sodišča v Mariboru, Ptuj in (Gornji) Radgoni. Ostala privilegirana deželska sodišča v deželi (n. pr. v Celju), so za čarovniške procese brezpomembna.

1. *Maribor.* Mestni sodniki v Mariboru se omenjajo že ok. l. 1300. Poleg mesta pa je imel tudi mariborski grad krvno sodstvo. Graščinsko deželsko sodišče pa za čarovniške procese ne pride v poštev, ker so se, kolikor nam

je znano, vršili vsi čarovniški procesi pred mestnim sodiščem. Meja deželskega (mestnega) sodišča je šla ok. leta 1630. v splošnem takole: Od Sv. Petra preko Sv. Marjete ob P. do Mure pri Špilju; odtod preko Sv. Jurija in Roviča na Remšnik in Sv. Ožbald ob Dravi, nato ob Dravi do mestnega mostu, odtod pa l streljaj južno od Drave do Sv. Petra. (Puff II 138). — Razprave so se vršile očitno v mestni hiši (sezidana l. 1515). Morišče se je nahajalo za sedanjim starim mestnim pokopališčem. Zemljišče se je imenovalo še v starejših katastrih »das Galgenfeld« ter je bilo še l. 1910. mestna last.

2. *Ptuj.* Pravico voliti mestnega sodnika je podelil mestu solnograški nadškof Ortolf l. 1353. To pravico (in krvno sodstvo) so poznejši vladarji večkrat potrdili (posebno l. 1535). Ptujsko mestno pravo iz l. 1376. je najstarejše v deželi. Tudi grad Zgornji Ptuj je imel pravico krvnega sodstva. Od 16. stoletja dalje pa je v sporazumu z grajskim sodiščem izvrševalo samo mesto krvno sodstvo ter plačevalo za to gradu letno 90 fl odškodnine. To je potrdil tudi Ferdinand II. l. 1597. in 1622. Odslej je moralo grajsko sodišče izročati zločince »obdane s pasom« (»mit Gürtel angelegt«) tekom treh dni mestnemu sodniku pri mestnih vratih. (Planner, str. 167, Rajsp, str. 183 i. dr.) Ptujsko deželsko sodišče je bilo eno najboljsejših v deželi ter je obsegalo velik del današnjega okrajnega sodišča (prilčno: ozemlje med Dravo in črto Drstela-Jiršovci): (Mell-Pirchegger).

3.) *Ormož.* Pravico krvnega sodstva so imeli vsakokratni lastniki ormoške graščine. V času od l. 1604. do 1710. so posedovali graščino ogrski *baroni Pethes de Hetes* in sicer — v času čarovniških procesov — od l. 1660.—1674. Franc Adam, za njim (1674—1680) njegova vdova Ana Marziliya r. Locatelli. Ta rodbina je bila zelo razuzdana in prezadolžena ter je imela s svojimi podložniki ponovno zelo hude spore. — K temu sodišču je spadalo v tem času tudi ozemlje nekdanjega deželskega sodišča v Središču. (Kovačič, Središče str. 284—287; Janisch I, str. 361).

4.) *Ljutomer.* Posebno komplicirane so bile ob času čarovniških procesov razmere pri deželskem sodišču v Ljutomeru. Trgu sta podelila krvno sod-

* Ozemlja posameznih sodišč so opisana samo prilčno. Natančnejši podatki se nahajajo v knjigi: Mell-Pirchegger: »Steiermärkische Gerichtsbeschreibungen.«

stvo vojvoda Albrecht II. (1342) in cesar Ferdinand II. (1533). Koncem 16. stoletja pa trg ni imel več krvnega sodstva, ker se nahaja v tem času v rokah graščakov Dolnjega gradu. Kako se je to zgodilo, ni popolnoma jasno. Vendar se je še pozneje ohranilo formalno krvno sodstvo trga. Graščiško sodišče je sodilo in obsojalo zločince,

jugozahtodno od današnjega pokopališča, kjer je sedaj njiva. Na to svojo pravico je magistrat skrbno pazil. Še celo do onih zločincev je imel pravico, ki so umrli na natezalnici ali v ječi. Morali so namreč take mrličke pripeljati na morišče, tam sežgati in pepel pokopati. Včasih je dalo sodišče take osebe natihoma pokopati. Magistrat pa je

Grozote inkvizicije

(Lesorez slikarka-grafika E. Justina)

ni pa razglaševalo končnih sodb in izročalo zločince rablju. Postopanje je bilo naslednje: Obsojence je izročilo sodišče trgu na meji trškega ozemlja na nekem mostu, kjer je tudi trg izročal osumljence deželskemu sodišču. Odtod so spravili tržani obsojenca v trško hišo, kjer se je razglasila na vzočnosti prisednikov končna sodba. Smrtna kazen se je izvršila na trškem morišču, ki se je nahajalo na gričku

temu vedno oporekal in se celo pritožil pri vladi, da so take osebe spravili v zemljo brez njegovega »pozdrava« (»ohne unsere Begrüssung«). Tudi je priredil magistrat sodniku in prisednikom običajno sodno pojedino. Ob času čarovniških procesov je obsegalo deželsko sodišče prilično ozemlje današnjega sodnega okraja. Pozneje (ok. l. 1720.), ko so postali lastniki Dolnjega grada Mauerburgi in ko se je sodi-

šče preneslo v prvotni grad Mauerburgov Branek, je zgubil tudi grad priviligirano krvno sodstvo.

Lastniki Dolnjega gradu so bili nekako od l. 1600. dalje znani hrvatski grofi *Draškovići*. Ok. l. 1671. pa je moral Gašpar Drašković zaradi denarnih stisk odprodati velik del svojih posestev ter je imel grad v tem času več solastnikov. Po smrti Gašparja Draškovića sta prodali l. 1686. njegovi hčeri Julijana in Marija svoje deleže Tomažu Ignacu *Mauerburgu* st., graščaku v Braneku in je ta rodbina pozneje (l. 1719) prišla v posest Dolnjega gradu. Tudi lastniki Dolnjega gradu so imeli s svojimi podložniki često hude spore ter jih v svojih denarnih stiskah izžemali. (Kovačič, *Ljutomer str.* 156—157, 193—201 i. dr.) Domnevno so lakomni graščinski sodniki izrabljali te razmere v gradu in v trgu v svojo korist in je bil to najbrže eden glav-

nihi vzrokov, da so se prav v tem času čarovniški procesi v Ljutomeru tako razširili.

5.) *Gornja Radgona*. Starodavni grad Gornja Radgona je bil last deželnih knezov, ki so oddajali grad in z njim združeno deželsko sodišče v najem raznim zaslužnim plemiškim rodbinam. V času čarovniških procesov so imeli grad v najemu knezi *Eggenberg* (1623 do 1717), ki pa so imeli tu navadno samo svoje upravitelje. Opis gornje-radgonskega deželskega sodišča iz leta 1618. pravi, da je šla meja sodišča od radgonskega predmestja ob Muri do Spod. Krapja, odtod preko krapenskega polja do poti nad Šalinci, odtod pa proti Sv. Križu do Kamenšaka, kjer so se stikali okraji Gornja Radgona, Ormož in Ptuj. Na zapadu je segalo sodno ozemlje nekako do Obrajne (Halbenrain). (Kovačič, *Ljutomer str.* 211, 260 i. dr.)

*****

Frances Anne Allen*

Kaj pa ženska moda?

Čeprav se nam zdi neverjetno, je vendar nesporna resnica, da so bili časi, ko se ženska moda ni izpreminjala vsako sezono. Današnja žena težko razume, da je ena in ista moda trajala dvajset let, kakor n. pr. v letih 1800 do 1820, ko je ves omikán ženski svet po vzorcu Madame Récamier favoriziral grške linije. Navadna toaleta je bila podobna današnjim nočnim oblekam in dame na ulicah so imele videz, kakor bi jih nenadoma ponoči vzdramil ogenj v hiši in bi zbežale v zadnjem trenutku na cesto, oblečene zgolj v tem, kar je ravno najnujnejše. Madame Récamier je rada lenuharila in moda, ki jo je ona upeljala, je bila za to kakor nalašč. Njen režim v modi je trajal dvajset let, toda njegov vpliv se je čutil tudi pozneje vse do l. 1837, ko je zasedla angleški prestol kraljica Viktorija, ki je bila precej okrogla gospa. Nji na ljubo je nastopila moda, ki je zakrivala telesne forme z različnimi priveski, obeski in lišpom; v tem je tičalo nesrečno žensko telo nekako do l. 1909.

Pod obsežnim, vzvalovanim krilom je nosila takratna dama tri spodnja krila:

* Glej članek istega avtorja v 6. številki našega časopisa.

flanelasto, eno iz težkega moire in tretjo iz trde svile. Potem še težke hlače, nadaljnji neizogiben del ženske toalete pa je bil steznik, ki je ženske dolgo držal v babilonskem ujetništvu. Izpod ogromnega krila so gledali grdi čevlji in progaste nogavice, dočim je na glavi čepel smešen klobuček. Kako so se mogli močje takrat zaljubiti v ženske, nam je še danes uganka. Viktoriansko krilo je trajalo nekako do l. 1875. Nato je nastopila izprememba v tem smislu, da je bilo krilo spredaj malce nabrano. Upeljali pa so zoprní Cul de Paris. Čez nekaj časa so se rokavi nenavadno povečali; krojači so jih še okraševali s čipkami, kar jim je dalo še večji obseg. Prijubljene barve so bile kričeče zelena, rdeča in škrlatna.

Za ustvaritelje mode je moral biti žalosten trenutek, ko so spoznali, da je navaden mehaničen izum, ki nima nič skupnega s svetom mode, povzročil nazadovanje Cul de Parisa in naposled njegov konec. Skromni velociped ali kolo je bil vzrok, da so jele ženske odlagati Cul de Paris. Kolesu bi bilo treba postaviti zlat spomenik, prav tako kadi za kopel. Vedite namreč, da ljudje v tistih časih niso preveč prijetno dišali. Kopanje takrat ni bilo v modi. Ko so se

ženske začele voziti na kolesu, je nastala potreba kopanja, in tako je bicikelj postal oče našega zdravega rodu. Zdaj so se jela v modi pojavljati dvodelna

Ženska moda v XIX. stoletju

(Sposoba slikarja-grafika E. Kostanje)

ženška krila, karnirane bluze in smešni klobučevinasti klobuki. Krog l. 1900., ko je umrla kraljica Viktorija, je nastal popoln preobrat v ženski modi. Trajal je celih trideset let, moda se je izpre-

minjala vsako leto in krojači so prihajali skoraj vsak dan z novimi načrti in modeli.

V letu 1900. so začele gospe nositi karnirana, obrobljena, nabrana zvončasta krila in bluze z ozkimi rokavi, ki so segale visoko do vratu. V l. 1901. so nekoliko spustile bluzo, da je plapolala par centimetrov pod pasom ali nad pasom. Na glavah so se pojavili ogromni klobuki, na katerih so posebno »vihrala« nojeva peresa. Ko je lepotica iz l. 1903. prihajala k uličnemu vogaču, si najprej ugleдал njen klobuk, nato bluzo in šele potem damo, čije vlečka je pometala ulični prah. L. 1905. se je pojavila separatna bluzo in krilo, rokav se je nad komolci napihnil, a čipkast tok je pokrival roko od laktov navzdol. V letu 1906. so dame zelo skrajšale vlečko in poenostavile obleko. V letu 1908. so dame razparale zagibe na krilih in jim dovolile, da so se dvignila za dva centimetra od tal.

Pa je prišla nagla izprememba. Opustile so obrobljanje in gubanje kril, po sedemdesetih letih so se pod obleko spet pojavile forme ženskega telesa. Gospodje so si nataknili ščipalnike in gledali reči, ki so jih videli samo najstarejši med njimi. Nato je nastopilo l. 1914. Tega leta sta se zgodila dva svetovno-zgodovinska dogodka. Vsakdo ve, da se je začela takrat svetovna vojna, redko kdo pa še pomni, da so se v tem letu začela nositi kratka krila. Ali da se izrazim točneje: l. 1914. je prvič v novem veku ugledala svetlobo ulic in parkov ženska noga, ki so jo dotlejša krila sramežljivo zakrivala. Pred l. 1914. so tičale ženske v dolgih matorih krilih, ki so se jim opletala okoli nog in jih ovirala pri vstopu v tramvaj ali na vlak. Krojači so se na moč trudili, da bi jim to olajšali z razporkom, ki je bil včasih spredaj, včasih po strani, nikdar pa ni bil lep. Popolna emancipacija je nastala v letih 1915. in 1916., ko so opustili razporko, in krilo je tako poskočilo za dobrih 20 cm od tal. V letu 1917. so se krila pomaknila še višje, l. 1921. so bila že nad mečami. Puritanci so jeli majati z glavami, češ, kaj bo, če bo ta pokvarjenost še rastle. Tolažili so se, da je to zgolj posledica svetovne vojne.

V l. 1922. so se krila zopet nenadoma spustila nižje, in dekleta z X nogami so zopet dobivala najslajše iluzije. Toda že naslednje leto so kratka krila zmago-slavno prodrla, tokrat dokončno in zdaj je moda malce obladila svojo revolucij-

sko vñemo. Njen korak je postal počasnejši. Ženske so naposled le dosegle modo, o kakršni so sanjale vse lepote. Dobile so večjo prostost v gibanju in obračanju. Prvič v zgodovini je dobila moda mladosten izraz. Kratki lasje (mikado) so v veliki meri pripomogli k tej splošni pomladitvi nežnega spola. Vzkliki »Ah, moja draga, zdaj, ko imate kratke lase, ste za deset let mlajši«, so mnogo pripomogli, da se je ta moda trdno zarila v ženska srca.

Dolgo časa je imela moda ljubeznevne obzire do nelepih žena. Tolstim je pomagala skrivati preveč maščobe in mršavam je zopet z raznimi toaletnimi pripomočki omogočila zaželjen videz polnosti. Toda s Premetovim plaščem à la Garcone je L 1923. postala kraljica ženskega sveta vitka žena. Morda boste ugovarjali, češ, da je v angleških deželah bila vitka linija vedno v modi. To je res, vendar so pojmi o vitkosti lahko precej različni. Sarah Bernhardt je često tožila, da je preveč suha; zaradi tega izpočetka ni dobila angažmana in je nosila dolge rokave, hoteč zakriti mršavost svojih rok. Če pa si ogledamo njene fotografije izza tistega časa z modernega stališča, lahko ugotovimo, da bi bila danes imela težave z angažmajem zaradi tega, ker bi bila preveč močna. Danes se tako »suhe« žene, kot je bila Sarah Bernhardt, gnetejo pred vrati zavodov, ki izvršujejo razdebelilno kuro.

Premet pač ni nikdar mislil, da bo imel njegov izdelek svetovni sloves. Bil je to preprost, deški plašč iz črnega satina z belim ovratnikom in belimi manšetami; imenoval se je po znanem romanu Viktorja Margueritta. Nosile so ga dame iz najodličnejše družbe, pa tudi počestnice, katerim se je najbolj prilegal. K temu plašču so nosile enostavne klobuke, in če pogledate fotografije žen iz l. 1923. in 1924., mislite, da so bile takrat vse žene sestre. Dame so rade izgubljale svojo originalnost, samo da so bile bolj podobne moškim. To je trajalo toliko časa, dokler se niso preverile, da so jim preveč podobne. Prav zaradi tega, ker so žene bile tako zelo moške, so moški začeli pozabljati na galantne dolžnosti in so kmalu tudi sami opravljali mnoga ženska opravila.

Zato so jele ženske ugibati, kako bi garçonko feminizirale, ahi žensko napravile spet žensko, ne da bi se bile odrekle tistim modnim pridobitvam, ki jih delajo mlajše. Začele so z malenkostni-

mi izpremembami. Nastopila je doba svetlih nogavic; med barvami so prevladovalle žive in rožnopolte. Izrazito črne in rjave nogavice so šle med staro šaro. Svetle barve niso slabe, ker oživljajo ulice, vendar jih debele dame ne bi smele nositi, zakaj njihove noge se vidijo v teh barvah dvakrat tako močne. Nastop svetlih barv pa je povzročil še neki pojav, ki se ne tiče zgolj nogavic in o katerem se bo treba pomeniti podrobneje.

Od l. 1900.—1923. so bile v modi resnične izpremembe, zdaj so v modi več ali manj iluzije. Moda se je ustalila, vzlic temu je treba, da imajo žene vtisk, kakor da vedno nosijo kaj novega in drugačnega; če ne bi bile imele te iluzije, ne bi toliko kupovale in tovarnarji, trgovci in krojači bi bili imeli manjše kose kruha.

Barve so se nenadoma silno razmnožile. Ljudje, ki izmišljajo o njih nova imena, imajo vedno dovolj dela. Ugibajte, kakšne so n. pr. te-le barve: ganelle, morisand, liseron, sanko, distanel, daphne, pandora, opera! Ne veste, kaj je to in teh imen ne najdete v nobenem slovarju na svetu. Podobno je z raznimi vrstami blaga. Vsak dan slišimo o kakšni novi vrsti. Danes, ko so žene zadovoljne z mladostirnim videzom, ki jim ga daje standardizirana moda, ne preostane onim, ki žive od ženske mode, nič drugega, ko da prinašajo na trg vedno nove vrste, da ne nastane uniformnost. Ni lahka reč, izumljati nove vrste blaga; izdelovatelji morajo sigurno veliko premišljevat, preden vržejo na trg novo vrsto svile ali volne. Naše prednice so lahko izbirale med kašmirjem, merino, alpakovo volno, tenkim barvnim muselinom, popelinom, kelikom, šifonom, žametom, brokatom, satinom, svilo in še kaj malega. Danes se je že sam svilnat crêpe razmnožil v jako številno rodbino; crêpe de Chine je patriarh drugih crêpov z najrazličnejšimi imeni: sultana crêpe, crêpe jolie, crêpe romaine, georgette crêpe, canton crêpe, yosan crêpe itd.

Tudi volneno blago se je razmnožilo. Pojavila so se imena, kakor crepella, frisca, durana, charmeen, kasha in bolta. Kakšnega znanja je treba danes, če hoče dober trgovec z zgovornostjo zvabiti modno damo k nakupu! Žamet, ki se je nekoč smatral za kraljevsko oblačilo, je padel z družabne višine in se zdemokratiziral. Tudi on se pojavlja v raznih

imačicah: je gladek, prozoren, pretkan, iztкан in tako spremenjen, da današnji žametni večerni plašč ne bi bil spoznal svojega čistega prednika iz osemdesetih let. Tudi kožuhočinam služi v naših dneh znatno večje število živali nego nekoč, toda moda je v tej panogi enostavna in vedno enaka. Naše babice so nosile lisičjo, vidrino, bobrovo, tjulenjevo kožuhočino, pa tudi iz kože perzijskih ovac, hermelinov in soboljev. Danes le s težavo uide kaka žival, ki ima kožuhočino, svoji posmrtni usodi. Imamo na razpolago krte, južnoameriškega, bobra, svizca, gazelo, risa, kuno, polha, veverico, osla itd. Zajčje kože rabijo za imitacijo najrazličnejših vrst kožuhočin in pomagajo ukvarjati previšek.

Na področju obuvala ni bila moda nikdar preveč vihrava, to pa že zaradi tega ne, ker se obuvalo mora dobro prilagati, dejstvo, ki zelo brzda domišljijo izdelovalcev. Ni mogoče, da bi se na čevljih pojavilo kaj takega kot je bil nekoč prosluli Ču de Paris, tudi ni misliti, da bi moda velela, naj bodo čevlji za nekaj številčk krajši nego je prav. Toda moda si tudi v tem položaju pomaga. Gre ji za usnje. Nekoč so strojili usnje za obuvalo le iz kož domačih živali, danes pa love zaradi lepih in nelepkih žen-

skih nožic kuščerje, krokodile, razne kače in drugo golazen. Čevljar se je zatekel tudi k barvam in daje vsako leto na trg večerne čevljičke v kaki novi barvi in po novem vzorcu.

Zadovoljni pa smo lahko s formo klobukov. Klobuki, kakor so jih nosile žene pred l. 1919., so bili po večini neokusne grmade svile, žameta, čipk, cvetic, umetnih črešenj in peres in so kajkrat splašili konje. Ko je prišel v modo majhen, prikladen klobuček iz klobučevine, je najprej šla rakom žvižgat industrija, ki je izdelovala klobučne igle, oddahnili pa so se tudi moški, ker jim ni več pretila nevarnost, da jim kakšna lepotica na ulici, v tramvaju ali v vlaku izbode oko. Današnja žena nima skrbi, ali klobuk tiči na glavi natanko po predpisu ali ne, čeprav moramo priznati, da vzlic temu olajšanju ne potrafi nič manj prostega časa pred zrcalom. Iz navade, ka-li? Moda klobukov se le neznatno izpreminja; drugačni so samo okraski na njih.

Kakor je videti, je danes korak mode sila počasen. Izpremembe so skoraj mu-zorne. Vzlic temu je še vedno mnogo žena, ki se dajo preveriti, da je njihov model popolna novost; če pogledamo natančneje, vidimo, da je v resnici samo predrugačen star vzorec!

Davorin Ravljen

Po Dunavu od Beograda do železnih vrat

Skozi Kazan in dalje

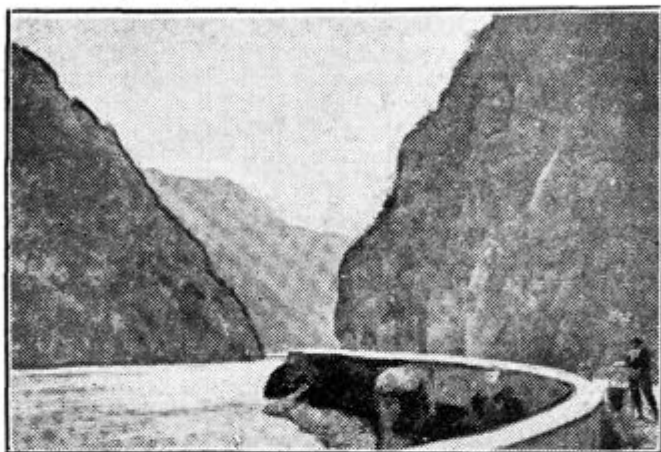
V Kazanu (kotlu), imenovanem tudi Donja Klisura, se rije Dunav skozi 9 km dolgo, na vsej poti najožjo, pa tudi najveličastnejšo sotesko. Na kraju, kjer se Dunav bolj kakor pravokotno pregane v koleno, iznaša ožina komaj 132 m. Na desni se skoraj navpično dvigajo divje, bele, le tu in tam z grmičevjem porasle stene Velikega Štrbca, na levi se pne pokonci romunsko skalovje. Skozi apneno skalovje si je Dunav tu mukoma prevrtal strujo in jo poglobil kar do 70 m, torej pod morsko gladino. Tu glejte krmarja, kako ravna s svojim kolesom! Ko že strmite, ali bo ladja treščila naravnost v steno, postavljeno na pregibu soteske, zavrti krmar svoje veliko kolo kakor najspretnejši šofer volan — in »Kralj Petar« se prav urno okrene v levo in vozi nato z nezmanjšano brzino 17 milj da se lje proti izhodu.

Od Trajanovih časov dalje vseskoz nedotaknjena, v svoji zupušenosti in divjini strašna je naša stran. Gola, skoro navpična barijera, v kateri se dva metra nad vodno gladino še opazajo sledovi rimske ceste, ponekod vse-kane v skalo in vodeče preko nekaterih lesenih mostov, ki so viseli nad vodo. Vidne so samo še po pol metra visoke vdolbine — vse drugo je izginilo. Kontrast je tem silnejši, ker teče na romunski strani prekrasna Szechenyjevca cesta, zgrajena v zadnjih desetletjih pred vojno. Veličastno delo! Cesta je naravnost izrezana iz skalovja, ima na ovinkih divne galerije, oprte na močne betonske podstavke in viadukte. Bela kakor marmor in zaščiten z visoko cementno ograjo, ki se vleče tik nad skrajnim robom brega. Težko bi sodil, komu je prijetneje in užitneje na poti skozi Kazan: nam potovalcem na ladji, ki spremljamo smeli tok reke, ali pre-

mnoгим nedeljskim izletnikom v avtomobilih, na motorjih in kolesih, ki dirjajo mimo nas po cesti, se ustavljajo in nas glasno pozdravljajo. Saj smo si v največjih ožinah tako blizu, da bi si — če malo pretiravam — lahko segli v roko. Glasno si vzklikamo bogve kakšne tuje besede, ki pa jim vsi razumemo pojm in vsebino: »Lepo, kaj ne? Srečno pot!« . . .

Ob izstopu iz Kazana se ločimo od Sečenjijeve ceste, ki v kolenu, zgrajenem kakor velik balkon, zavije na levo in se izgubi med zelenje sveže, pohlevne pokrajine. Svet se je zopet odprl,

sprotnem bregu! Tu čakamo nekaj dalje, kakor običajno. Lotsi izstopijo, krmo prevzame zopet domači krmar. Pristanišče je dobro zastraženo, vrši se carinska revizija izstopivših potnikov. Na obali živahna poldanska promena: da, lepo gosposko oblečen ženski svet, pol domač, pol tuj, pomešan med civiliste in mornarje s številnih podunavskih parnikov in remorkerjev, zasidranih skoro drug ob drugem v dolgi vrsti blizu brega. Ni dvoma, na dolgi poti od Beograda doli mora tujca kar zamikati k izstopu in kratkemu ogledu čedne Oršove, ki slovi kot prometno

Skozi Kazan

Ob Szecheniyevi cesti v Djerdapu (na levi naše pogorje, na desni romunsko)

reka razlila široko. Na desni, prav blizu našega skalovja, ki se kar noče znižati in umiriti, nas je pričakal veliki bavarski parnik »Uranus«, prepoln potnikov in izletnikov iz Oršove. Potrpeti so morali do našega prihoda, saj je srečanje v kazanskih soteskah nemogoče.

S par rezkimi piski siren se pozdravita ladji, potniki pa z običajnim mahanjem in vzklikanjem, nakar se zopet umikamo vsak v svoje zatočišče pred košavo, ki je na odprtem prostoru dobila svojo novo veljavo in nas presganja na krovu, dokler ne poležemo po klopeh ali pa zdirjamo v dobro zaprte prostore ladijske restavracije.

Tekija se imenuje znano pristanišče na naši strani. Mala skromna varošica s par oštarijami blizu brega. Iz pristana vidiš vso borno glavno ulico, ki se dviga proti hribu. Kako mučno nasprotje z lepim, snažnim mestecem Oršovo, oddaljenim komaj kilometer na naš

iztočišče na rudi bogate pokrajine in posebno še kot dostop k znamenitemu kopalnišču Herkules, o katerem so svojčas drgnili vsi orkestri Evrope in trobile vse naše »plehmuzike« osladni valček: ». . . Du mein entschwendenes Glück, kehr' zurück, kehr' zurück . . . Zdaj je konec tudi madžarske sentimentalnosti, v Herkules-fürdőju letuje romunski snob in mob.

Nekaj nižje pod Oršovo leži sredi Dunava oni čuveni turški otočič Adakale, na katerega so diplomati pozabili na berlinskem kongresu in je tako do leta 1912. ostal še edina turška posest vrh Srbije. V balkanski vojni ga je Avstrija »rešila« s tem, da ga je anektirala za Madžare, po prevratu pa je pripadel Romunom. Prebivalstvo na otoku je še danes popolnoma turško, naselbina ima popolnoma orientalski značaj, sredi mesteca se dviga pokonci vitek minaret. Pri bregu je opaziti ruševine utrd.

Plovemo ob desni strani. Glasno razlaga neki starejši gospod na krovu dvema gospodičnoma:

— Tu, tu so bila prava železna vrata. Od brega do otoka so Turki razpeli verigo in tamle pod bregom, kjer se še vidi konec nekdanje ceste, je bila stražnica z železnimi vrati. Naši so se daleč naokrog vtihotapljali v stranost Srbije po skrivnih kozjih stezah preko čeri in skal. Gorjé seveda, kogar so vlovile turške straže . . .

Na levi strani še zremo Verciorovo, a pred nami se vedno širje razliva Dunav. Vedno ob desni, vedno ob našem bregu plove ladja. Tu so bila koncem prošlega stoletja izvršena največja tehniška dela mednarodne dunavske komisije. Z razstrelitvijo pragov in čeri so poglobili plitvino ob našem bregu in 1896 zgradili poldrugi kilometer dolgi kanal, v katerega se tudi v poletni suši steka dovolj vode. Prehajamo vanj. Voda dere ob močnem betoniranem nasipu navzdol in igraje nese ladjo s seboj. Izven nasipa pa se plitki preostanek matične struje pljuskuje preliva preko čeri, ki se poleti pojavijo suhe in gole, da po njih baje lahko prehodiš vso široko strugo.

Koncem kanala stoji visoko na bregu naša čuvajnica, odkoder se kontrolira ladijski promet. Velik pleten balon na visokem drogu je v znamenje ladjam, ki plovejo nasproti, da je kanal »zaseden«. Ko pridemo zopet v normalno strugo, zdrkne balon navzdol in trije težki vlačilci, ki so čakali na naš prehod, se počasi pomikajo proti kanalu, kjer jih bodo drugega za drugim priklenili k močni lokomotivi, da jih trudoma sopihajoča po kratki progi na bregu povleče navzgor skozi kanal. Sami ne premagajo močnega toka.

Pokrajina je zopet enolična. Plodna rjava ravan na obeh straneh reke, daleč tam zadaj za nami zelena in bela pogorja, nad vsemi mogočno gospodujoča planina Miroč. Pristanemo v Kladdovu. Zopet (kakor Tekija) mala, pušta varošica, znana po ribolovu na moruncu, po produkciji izvrstnega kavijarsja in po vsakoletnih staropaganskih bakanalijah svojih vlaških prebivalcev. Na levi strani (kakor pri Oršovi) pozrzen kontrast: krasni Turn-Severin z impozantnimi palačami in sočnimi nasadi. Močno, snažno pristanišče, vse podunavske ladje pristanejo tam, vanj priteka tudi železniška proga.

Proti Brzi Palanki že nimam česa več opazovati. Dunavska struga se zopet poglablja med rjava bregova in košava preganja valove vedno bolj neugnano. Stopimo v restavracijo h kosilu! Iz vrstne somovine so napekli in nacvrli ladijski kuharji. Ogromna porcija 14 Din. Hvala Bogu, v tem pogledu je na parnikih naše državne rečne plovidbe dober red, tudi snaga je precejšnja — in tako se popotnik po Dunavu kar za dovoljen počuti na vsej dolgi vožnji do bolgarske meje.

Do Radujevca, poslednjega našega pristajališča na Dunavu, v neposredni bližini tromeje, vozi naša ladja dvakrat v tednu. Potrebuje za to pot od Beograda ali obratno dva dneva in vmesno noč. Urejen je red plovbe tako, da ladja tja dol in na povratku nikoli ponoči ne leze skozi Železna vrata. Na splošno pa je vsakdo, ki pričakuje na potovanju po Dunavu bogve kako ugodnih zvez, da bi se lahko poljubno ustavljal v mestih zdaj tu zdaj onstran in po kratkem preslečku nadaljeval pot, malce razočaran. Še na dunajskem velikem parniku, ki jo drajsa vsak teden enkrat vseskoz do Ruš (Ruščuk), potrebuješ romunski in bolgarski vizum in če enkrat stopiš na breg, glej in čakaj in lovi, kako boš naslednje dni prišel dalje. Z našega parnika pa je sploh bolje, da se ne makneš. A ko te pripelje do Radujevca: kam in kako dalje? Tik pred prehodom na bolgarsko stran ni zveze, pa je ni, kakor da bi tudi tu sem na mejo klical Aleksa Šantić: »Ostajte ovde! . . .«

In zato in ker te včasih res najbolj pametno ubogati, storiš prav, če niti ne jadraš do kraja — do Radujevca — marveč izstopiš eno postajo prej, v Prahovem, odkoder te nato lukamatija preko Negotina in Zaječara potegne tja dol proti Nišu in odtod nazaj v Beograd.

Pristali smo v Prahovu ob treh popoldne. Veliko izkrcavanje, velik naval na primitivno restavracijo pri koslodvoru blizu pristanišča. Vas je skrita tam onkraj za nizkim bregom.

— Gospod, čuješ, gospod, — me čuka za rokav mal dedec, ko šetam po peronu — v kočiji te popeljem v Negotin. Še je prostor za tebe. Ob pol desetih zvečer šele odnelje vlak, mi bomo v eni uri v Negotinu.

— Koliko?

— Štiri banke.

Delila sva kočijo z nekim trgovcem Vlahom. Vrag bi ga razumel, jaz ga nisem. In cesta, kod gre cesta! Pognali smo enostavno preko gmajne... Se se je za nami, nizko v strugi, pregibal Dunav, plešoč po taktu hudomušnega vetra in zlato blesteč pod nedeljskim solncem, a kmalu se je skrill našim pogledom. Zatulila je sirena »Kralja Petra« poslednji adijo — mi pa smo dirjali čez gmajno, kar čez široko gmajno, v krajino hajduka Veljka.

— Haj, haj... znaeš li ta pesma ot hajduk Veljko?

Haj, seveda jo poznam in jo — gledam. Krajino, prelepo plodno krajino. Polja široka, gmajna pred nami, po ravnini med drevjem raztresene vasi, pogorje na desni, vinogradi in doli spodaj, beli obrisi Negotina. Pa voznik hoče vedeti (ne le videti) vse boljše kakor moj pogled. Z bičevnikom pokazuje sem in tja in mrmra staro pesem, kakor da sem ga naprosil zanjo:

»Haj, haj!

Knjigu piše Mula-paša

te ju šalje u Negotin

hajduk Veljku:

Čuješ li me hajduk Veljko?

Daj ti meni Negotina

Negotina ot Krajina...«

Kako se je tedaj bil prešerno nasmehnill hajduk Veljko! Stokrat bolj vražje kakor, kakor tale poskakujooči naš izvošček z bičevnikom:

»Haj, haj!

Glavu dajem, Krajinu ne dajem!«...

Kdo bi jo dal! Za vso bodočnost smo jo tudi mi dobro zavarovali. Na levi daleč po bregovih in hribovju teče meja. Ne vem, kdo bi jo tvegal prekoračill...«

TEHNIKA POD KALIGULO

Početje na jezeru Nemi nas spominja cesarja Kaligule, ki je dal izvajati najtežja tehniška dela v svojem času. Njegova muhavost ni poznala mej. Tako so na njegov ukaz med Molom in Bajo zasidrall na razdaljo 5 km 300 m dve vrsti težkih čolnov, ki so se dotikali. Po njih so položill čvrste deske, pokrite s prstjo. Ta velikanska naprava ni imela drugega namena, kakor da se je vrtoglavi vladar peljal čez njo s svojimi iskrimii konji. Zakaj? Ker je Tiberij, njegov prednik, dejal: »Kaligula bo cesar, kadar se bo vozil s svojimi vranci po Bajskem morju.« V 40. letu svojega vladanja so pričell 10. rimski vodovod, tivolski, ki je dovajal vodo v najvišje dele sedmerogričega mesta. Dolg je 68 km 75, najpopolnejši od vseh, divota rimske tehnike in služi še danes. Drugo čudo je bil brod, na katerem naj bi prepeljali obelisk iz Egipta v Rim. 20.000 ljudi je delalo na njem. Kako se je prevoz izvršill po morju? To nam žal ni znano.

Današnja umetniška priloga

Iz Hoste pri Škofji Loki po originalu Frana Krašovca predočuje tipično kmečko hišo, kakršne so si gradill prebivalci loškega gospodstva v prejšnjih stoletjih. Na dobro ohranjeni hiši s slamnato streho vidimo jasno dvoje hodnikov drugega nad drugim, poslikano pročelje in slikane ornamente na oknicah zidanega pritličja. Značilno je tudi ornamentalno kovano omrežje v oknih.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflljeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir, FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja, na leto.

Foto Fran Krašovec

Iz Hoste pri Škofji Loki